

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 4-5 РОКУ ЖИТТЯ
В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Лимар Катерина Сергіївна

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент

Смолянко Юлія Миколаївна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року.

Студент (ка) _____ Лимар К. С.
(підпис)

Науковий керівник _____ Смолянко Ю. М.
(підпис)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти протокол № _____ від «___» _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____ Ірина ТУРЧИНА
(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 4-5 РОКУ ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	11
1.1. Сучасний стан дослідження проблеми формування культури поведінки дітей дошкільного віку у науково-педагогічній літературі.....	11
1.2.	18
1.3. Методи та засоби формування культури поведінки дітей середньої дошкільної групи.....	21
1.4. Педагогічні умови формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.....	32
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 4-5 РОКУ ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	37
2.1. Зміст та аналіз результатів експериментального дослідження.....	37
2.2. Методичні рекомендації щодо успішного формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.....	54
Висновки до другого розділу.....	73
 ВИСНОВКИ	 74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗДО – заклад дошкільної освіти;

ЗВО – заклад вищої освіти;

ДО – дошкільна освіта;

ЕГ – експериментальна група;

КГ – контрольна група;

МОН України – Міністерство освіти і науки України;

ЗУН – знання, уміння, навички;

ДСДО – Державний стандарт дошкільної освіти.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні людське серце і свідомість стають більш інтенсивними, ніж будь-коли та ідеологічні процеси стають дедалі важливішими. Заклики до толерантності часто можна почути у ЗМІ. Це поняття означає толерантне ставлення до іншої людини, визнання існуючих відмінностей, також має на увазі повагу до інших вір, конфесій, звичаїв, іншого кольору шкіри, думці. Деякі схильні бачити в ній м'якість та нездатність змусити людину жити за правилами суспільства, але це не так.

За всю історію суспільства на батьків покладалася відповідальність за формування світогляду їх дітей, за формування дитини як особистості, готової до примноження традицій родини, суспільства, держави. Вважалося, що духовним надбанням дітей є величезна виховна сила мудрості батьків, стосунки побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрості. До кінця 90-х років ХХ ст. проблема взаємодії сім'ї і дитячого садку була достатньо визначена, і обидва ці соціальних інститути органічно вписувалися у виховну формулу «дитячий садок-сім'я-громадськість-виробництво». Проте виникає проблема, яка полягає в тому, що на сучасному етапі ця система втрачає свою значимість. Дитячий садок як соціальний інститут за останні десять років опинилася практично в нових умовах.

Що стосується морального виховання, то можна в ряді випадків говорити про відмову від нього як від цілеспрямованої соціально-педагогічної діяльності. На даний час поняття «виховання», в цілому, і поняття «соціальне виховання», зокрема, стали витіснятися зі педагогічної практики, їх рідше вживають в науково-методичних публікаціях. У результаті намітилася тенденція невизнання соціально-виховних можливостей навчального закладу і сприйняття його тільки як закладу освіти.

Виховання культури поведінки – актуальне завдання сучасності, що має вирішуватися усіма, хто стосується дітей. Серед найважливіших завдань

дошкільних освітніх організацій є формування у дітей базової культури особистості, виховання високих моральних якостей з раннього дитинства.

Проблеми розвитку культури дітей дошкільного віку досліджують вчені: А. Богуш, Т. Кравченко, В. Кравець, Т. Поніманська, Л. Яценко та ін.; дослідження різних аспектів формування соціальної компетентності містяться у роботах А. Бочагової, М. Докторович, А. Мудрик, Т. Самгіної та ін. Необхідність виховання дитини на основі загальнолюдських цінностей відстоювали гуманісти минулого (Мішель Монтень, Франсуа Рабле, Вікторіно да Фельтре, Гельвецій, Гольбах, Дідро).

Зазначимо, що недостатньо дослідженою є проблема формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Водночас у практиці вищої школи наявна низка суперечностей, яку потрібно розв'язати, як-от між:

– освітніми вимогами щодо підготовки фахівців дошкільної освіти й відсутністю науково обґрунтованих педагогічних умов щодо успішного формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Подолання виявлених суперечностей обумовлює потребу теоретичного осмислення та вирішення проблеми формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

Ураховуючи соціальну й науково-практичну значимість та актуальність окресленої проблеми, її недостатню теоретичну розробленість і нагальну необхідність розв'язати виявлені суперечності обумовили вибір теми дослідження: **«Формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти».**

Мета та завдання дослідження. *Мета дослідження* – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Для досягнення поставленої мети виокремлено наступні **завдання**:

1. На основі аналізу науково-методичної літератури з'ясувати стан розроблення проблеми та конкретизувати сутність основних понять дослідження.

2. Визначити та розкрити основні компоненти культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

3. Розробити критерії та показники сформованості культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

4. Виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – освітній процес закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети на всіх етапах дослідження використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: теоретичний аналіз й узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної та фахової літератури з проблеми дослідження; педагогічна робота з дітьми 4-5 року життя щодо формування їхньої культури поведінки, систематизація та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, порівняльний аналіз нормативних документів із дошкільного фаху; з'ясування змісту базових понять;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіди з дітьми дошкільного віку, вихователями закладів дошкільної освіти, методистами; анкетування працівників закладів дошкільної освіти щодо вивчення проблеми дослідження; опитування; педагогічний експеримент; методи експертних оцінок;

– *статистичні*: методи оброблення експериментальних даних для кількісного та якісного аналізу, підтвердження вірогідності отриманих емпіричних результатів.

Гіпотеза дослідження. Ефективність формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти підвищиться за дотримання наступних педагогічних умов: збагачення знань дітей 4-5 року життя про культуру поведінки, як важливу ознаку моральної вихованості особистості; створення освітнього розвивального середовища, сприятливого для виховання культури поведінки дітей, врахування індивідуальних особливостей кожної дитини у формуванні позитивної культури поведінки; застосування ігрового методу та інтерактивних форм навчання для дошкільників.

Експериментальною базою було обрано Дошкільний навчальний заклад №26 Чернігівської міської ради та Центр розвитку та психології дитини «Vibika family». У дослідженні взяли участь 40 дітей середньої груп.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що розроблено навчально-методичний супровід процесу формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти; система вправ і ситуацій тощо). Матеріали можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти у професійно-педагогічній діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження систематично обговорювали на засіданні методичного об'єднання «Проблема формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти» в освітньому процесі діяльності позашкільного навчального закладу для керівників гуртка організованої пізнавально-розвивальної діяльності дітей дошкільного віку студії «Малютко».

Публікації. Результати дослідження висвітлено в одній публікації автора, зокрема: одна публікація у збірнику матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 08-09 січня 2024 р.).

Структура та обсяг дослідження. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних дже-

рел (51 найменування), 5 додатків на 15 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, з них основного тексту – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 4-5 РОКУ ЖИТТЯ В
УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Сучасний стан дослідження проблеми формування культури поведінки дітей дошкільного віку у науково-педагогічній літературі

Дошкільне дитинство є особливим періодом розвитку дитини, оскільки саме у цьому віці виникає внутрішнє психічне життя, що характеризується регуляцією поведінки. Це внутрішнє життя проявляє себе у здатності діяти щодо загальних понять, в уяві дитини, у довільній поведінці, у змістовному спілкуванні з дорослими та однолітками.

Однією з провідних якостей вихованої особистості, безсумнівно, є культура поведінки. Це сукупність сформованих, соціально значимих якостей особистості, повсякденних вчинків людини у суспільстві, заснованих на норми моральності, етики, естетичної культури. Культурна людина знаходить не тільки правильну форму поведінки у певній ситуації, а й вміє орієнтуватися у нових йому обставинах[1].

Перші правила моральної поведінки знаходимо у виховних системах Стародавньої Індії, Китаю. Зокрема, Конфуцій вважав, що головним у вихованні бездоганної поведінки дитячої особистості є дотримання звичаїв свого народу. Разом з цим, дитина має виховуватись в дусі поміркованості, покірності, поваги до старших згідно, з віком і соціальним становищем. Основне поняття етики Конфуція – «жень» (гуманність), це головний принцип, який визначає вчинки, поведінку людини. Давньогрецький мислитель Піфагор вважав, що діти з раннього віку мають вправлятися у пристойній поведінці. Щоб запобігти розвитку людських вад, дитина не повинна зустрічатися з грубощами, сварками та ін. [18].

На думку Сократа, виховання моральної поведінки дитини має ґрунтуватися на таких педагогічних принципах: відмова від примусу і насилля, визнання переконання найбільш дієвим виховним засобом. Вдосконалення людиною своєї моральності, за його переконанням, є головною метою виховання. У працях Аристотеля головна увага приділяється загальній культурі людини, її моралі. Для вироблення добродійності він, подібно до Демокрита, радив використовувати систему вправ для формування гарних звичок[15].

У Київській Русі найпростіші правила поведінки склалися в умовах розвиненої родової общини у формі звичаїв. Ідеологічною основою виховання того періоду, як відомо, була язичницька релігія, в основі якої – обожнювання природи. Земля, вода, ліс, звірі, люди – все це вважалося часткою бога. Звідси можна стверджувати, що всі богоугодні вчинки, діяльність людини були природовідповідними. З ранніх років діти привчалися до думки, що зламати без потреби гілку, плюнути у річку, вдарити палицею по матері-землі, – все це гріх. У вихованні дітей у першу чергу звертали увагу на розвиток таких якостей, як хоробрість, спритність, сила, витривалість. Запровадження християнства на Русі призвело до поширення серед народу християнського гуманізму, до зростання міри людяності у відносинах між індивідами. Тому культура поведінки тісно пов'язується з моральністю, а її виховання розглядається у тісному взаємозв'язку з розвитком духовного світу вихованця. З перших років життя дитину вчили любові до Бога і ближнього, співчуття до знедолених, поваги до старших, милосердю.

О. Гузенко, дає таке визначення: «культура» – це необхідний мінімум загальних здібностей людини, її ціннісних уявлень та якостей, без яких неможлива як соціалізація, так і оптимальний розвиток генетично задуманих обдарувань особистості людини [2].

Є. Гончарова розглядає культуру поведінки, як спосіб життя та дій, що відображає сутність особистості людини, особливості її характеру,

темпераменту, а також потреби, погляди, переконання, смаки, звички, бажання [3].

Для отримання повноцінної картини стану наукової вивченості проблематики даного дослідження звернемося до аналізу досліджень та публікацій у сфері розробок проблеми формування культури поведінки дітей дошкільного віку.

С. Омеляненко культуру поведінки дошкільника розглядає як «сукупність корисних суспільству стійких форм повсякденного поведінки у побуті, у спілкуванні, у різних видах діяльності» [4]. Можна зробити висновок, що культура поведінки не зводиться до формального дотримання етикету. Вона тісно пов'язана з моральними почуттями та уявленнями та, у свою чергу, підкріплює їх.

І. Герман визначає культуру поведінки як сукупність форм і способів поведінки, що відбивають моральні та естетичні норми, прийняті у суспільстві [3].

Аналіз підходів до визначення культури поведінки різних авторів показав, що всі вище згадані сутнісні характеристики категорії «Культура поведінки» не суперечать один одному, вони певним чином доповнюють один одного.

По-перше, культура поведінки висловлює моральні вимоги суспільства, які закріплюються у нормах, принципах та еталонах, по-друге – засвоєння положень, що направляють, регулюють та контролюють вчинки та дії.

У культурі поведінки проявляється єдність зовнішніх факторів, які регулюють діяльність і поведінку, та внутрішніх факторів, що полягають у особливості індивідуальних можливостей особистості, мотиваційно-потребової та інтелектуально-пізнавальної сторін та відображають ті якісні особливості психіки, які вперше з'являються у структурі особистості дитини на цей віковий період.

Особистість – це неймовірно складне поняття, що в галузі психології справді немає конкретного визначення. У цілому нині, особистість – це

унікальний набір характеристик людини, які впливають з її переконання, мотивацію, емоції, поведінку і навіть у довкілля [1,12].

Розуміння особистості дає можливість психологам передбачати, як люди діятимуть у певних ситуаціях і те, що вони люблять та цінують. Щоб зрозуміти, як дослідники вивчають психологію особистості, важливо почати з вивчення найвпливовіших теорій особистості. З'явилося безліч теорій, що пояснюють різного роду аспекти особистості. Деякі теорії зосереджені на тлумаченні того, як розвивається особистість, час, як інші, стурбовані індивідуальними відмінностями в особистості. Інші теорії особистості зупинилися на ідеї, що особистість містить у собі кілька різних широких рис [3,14].

У соціальних когнітивних теоріях поведінка спрямовується через очікування чи пізнання. Ці пізнання відносяться до очікувань та переконань про світ навколо них, особливо про людей у їхньому житті. Ці теорії наголошують на когнітивні процеси мислення або судження [6, с 111-113].

Гуманістичні теорії обертаються навколо ідеї про вільну волю людей. Теоретики цієї ідеї вважають, що суб'єктивний характер досвіду кожного людини впливає на їх поведінку і покладається на індивіда, щоб дійти власних висновків щодо цієї поведінки.

Психолог Г. Олпорт був одним із перших, хто описав особистість з погляду індивідуальних особливостей. У диспозиційної теорії особистості він припустив, що існують різні риси особи [7]:

- загальні риси особистості – це ті риси, які поділяють безліч людей у певній культурі;
- центральні – це риси, які становлять особистість людини;
- кардинальними ж рисами є ті, що настільки сильно домінують, що людина стає уособленням даних параметрів.

З моменту народження людини пізнавальна її діяльність ґрунтується на її психічних властивостях, починаючи з сприйняття та відчуття реального

світу для його чуттєвого пізнання. Сприйняття світу взаємопов'язане з різною його діяльністю. Спираючись на психічні властивості особистості, викладачеві будь-якої науки, для продуктивної праці, тобто нести «світле вчення», знання учням, необхідно керуватися основами психології, різними видами пов'язаних між собою пізнань: відчуття, сприйняття, увага та пам'ять [8].

Дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку багатьох пізнавальних процесів, яких відноситься і мислення. Розвитку мислення належить особлива роль цьому віці. За словами Л.С. Виготського, мислення з початком шкільного навчання висувається до центру психічного розвитку, у системі низки інших функцій стає визначальним [15].

Говорячи про проблему формування культури поведінки дітей дошкільного віку, підкреслимо, що культура поведінки – це складова культури особистості, що виступає зовнішнім проявом її духовного багатства і внутрішнього світу [2].

На думку, говорячи про феномен культури особистості, неможливо оминати поняття цінностей. На основі теоретичного аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що «цінності – це найважливіші компоненти людської культури поряд з нормами та ідеалами» [4, с. 294]. У свою чергу, моральні цінності являють собою певні ідеї та явища, що мають значущість для людини та суспільства [3, с. 382].

Морально-моральна сторона культури поведінки передбачає здатність людини при побудові взаємин з іншими виявляти свої почуття соціально допустимими засобами, іншими словами, виявляти навички моральної поведінки особистості.

На думку В. Малахова, моральна поведінка в науці розглядається у широкому та вузькому розуміннях. У широкому значенні поведінка є моральною, якщо узгоджується з вимогами моралі, її нормами та цінностями. У вузькому сенсі, власне моральною є лише та поведінка, яка ґрунтується на

усвідомленому виборі його суб'єктом і націлена на активне утвердження певних моральних цінностей [16].

Узагальнюючи сказане, уточнимо, що моральну поведінку необхідно розглядати як компонент загальної культури поведінки особистості. У разі здатність особистості ситуації вибору дотримуватися моральне поведінка свідчить про високий рівень розвитку її культури поведінки. Таким чином, можна стверджувати, культура поведінки дошкільнят базується на наявності у них моральних якостей. У цьому формування основ культури поведінки дошкільнят має реалізовуватися шляхом розвитку свідомості, відповідальності, поваги та інших моральних якостей.

Не слід вважати, що всі шести-семи літні діти здатні постійно дотримуватися всіх норм поведінки, надають допомогу іншим людям, які не порушують загальноприйняті правила. Деяка частина дошкільнят за дотримання норм поведінки може відчувати певні утруднення. Як правило це залежить від індивідуальних особливостей та емоційної стійкості цієї категорії дітей [17].

Дещо інакше відбувається і засвоєння етичних норм у дітей 4-х років. Вони класифікують вчинки героїв дуально (погані – добрі). Діти п'яти років вже більш тонко диференціюють поведінку оточуючих людей, мотивуючи свою оцінку, уловлюючи різноманітність моральних проявів, вони часто не можуть перенести відомі їм норм поведінки в нові ситуації, тому педагогу слід приділити увагу розвитку довільної вольової поведінки дитини [9].

До шести-семи років підвищується виховно-освітнє значення безпосередньо освітньої діяльності. На заняттях створюються умови для формування моральних уявлень про людських якостях (дружбі, доброті, чесності, справедливості), в ігрової діяльності та у спілкуванні з однолітками та дорослими виховуються навички та звички культурної поведінки. У дошкільньому віці педагогу слід особливо звертати увагу на культуру самообслуговування, охайність зовнішнього вигляду, взаємовідносини з людьми та відносини із предметами, створеними ними [19]. Виховання

культури поведінки у дитячому садку здійснюється також за допомогою художньої літератури, розмов з дітьми, у процесі трудової діяльності, включенням до педагогічного процесу спеціально змодельованих проблемних ситуацій, обговоренням реальних випадків із життя дітей та дорослих.

Дошкільнят корисно поєднувати навколо справ, які змушують радіти, переживати, виявляти доброту та інші позитивні людські почуття. Великі можливості для таких справ є в ігрової та трудової діяльності. Діти разом спостерігають за сходами насіння, посіяним на клумбі, радіють першому проклюнувшемуся паростку, разом прибирають урожай овочів на городі, грають у захоплюючі спортивні ігри [10].

У цікавому житті, насиченому подіями, спілкування дітей набуває особливої змістовності. Вихователь повинен постійно організовувати дітей для спільних справ. Вони разом працюють, грають, обговорюють, радяться, допомагають, виявляють увагу та турботу про своє товариш. У старшій групі у процесі колективної праці відбувається засвоєння правил, що характеризують взаємовідносини у процесі роботи: будь уважним, помічай, кому треба допомогти; разом у вас вийде краще.

З віком розширюються сюжети дитячих ігор, що створює певні умови для прояву різноманітних моральних якостей дітей (взаємодопомоги, співчуття, підтримки і т.д.). Діти захоплено грають, наслідуючи своїх батьків – шофера, будівельника та ін. Обговорення з дітьми їх поведінки у іграх – одне із способів виховання культури поведінки. Важливо, щоб діти переконалися, що дотримання культури поведінки допомагає їм налагодити ігри, успішно досягати результату [10].

У період дошкільного дитинства важливо формувати колективні відносини, створюючи умови для прояву дбайливого ставлення до людей, речам, іграшкам. А.П. Усова досліджувала взаємини дітей дошкільнят безпосередньо у процесі ігор. Вона прагнула з'ясувати характер і значення дитячих взаємин, що виникають поза прямим впливу дорослих, вбачаючи у

цих взаємовідносинах дітей можливість проявів та розвитку почав суспільних якостей, що дає можливість, за справедливим твердженням А.П. Вусовий, знаходити оптимальні умови вдосконалення гри, керівництва цією діяльністю, що має безсумнівно важливе значення для морального розвитку дитини.

До періоду закінчення дитячого садка у поведінці дитини підготовчої до школи групи крім інтелекту, що зросли пізнавальних інтересів, зміни ставлення до навколишнього світу

Важливого значення набувають сформовані навички культури поведінки.

Таким чином, культура поведінки дошкільника розуміється як сукупність корисних для суспільства стійких форм повсякденного поведінки у побуті, спілкуванні, у різних видах діяльності. Виділяють наступні структурні компоненти культури поведінки дітей дошкільного віку: культура діяльності – передбачає вміння дитини стежити за порядком, культура спілкування – означає вміння поважати оточуючих, культурно-гігієнічні навички – дитина вміє бути охайним акуратним.

1.2. Компоненти культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти

На сьогодні існують різні підходи до структурної будови змісту культури поведінки дошкільників (Л. Артемова, А. Богуш, В. Білоусова, Л. Островська, С. Петеріна) [1; 4; 5], в яких, проаналізувавши, можна виділити наступні взаємозв'язані компоненти: культура діяльності, культура спілкування, культурно-гігієнічні навички та звички.

Культура поведінки дітей дошкільного віку включає три складових:

- культура діяльності - сформоване у дитини вміння стежити за порядком, чистотою того місця, де він займається якоюсь діяльністю: трудовий, ігровий, навчальний;

– культура спілкування – має на увазі сформоване у дитини вміння поважати оточуючих, враховувати їхню думку та бажання на шкоду власних, знання ввічливих правил спілкування з дорослими та однолітками;

– культурно-гігієнічні навички – являють собою сформовані у дитини та закріплені в її поведінці навички охайності, акуратності, вміння містити в чистоті своє тіло та одяг, необхідність дотримання яких продиктовано не лише нормами чистоти, а й нормами[5,6,7].

Культура діяльності - проявляється в поведінці дитини на заняттях, іграх, під час виконання трудових доручень. До кінця дошкільного дитинства дитина може самостійно організувати робоче місце, вибрати матеріал або обладнання, необхідні йому для тієї чи іншої діяльності. Іншими словами, він уміє планувати свою діяльність, організувати її та закінчувати, домагаючись результату[8].

Вже в старшому дошкільному віці дитина вчиться регулювати свою діяльність, відпочинок, що є основою для формування в неї навичок ефективної організації праці. Важливий показник культури діяльності – потяг до цікавих, розвиваючих занять, вміння цінувати час, бажання працювати, отримання задоволення від результату своєї роботи, розвиток самостійності та творчості.

Культура спілкування – передбачає виконання дитиною норм при спілкуванні з дорослими та однолітками, заснованих на повазі та доброзичливості, з використанням відповідного словникового запасу та норм обігу, а також ввічливе звернення у громадських місцях, побуті. Культура спілкування виявляється у вмінні утримуватися від нецензурної лексики, агресивних форм висловлювання та поведінки. У дитини розвивається почуття емпатії, тобто зауваження стану іншої людини та регулювання своєї поведінки та спілкування відповідно до неї[4,10]. Культура спілкування йде

пліч-о-пліч з культурою мови, що передбачає відповідний віком словниковий запас, уміння вести діалог, уважно слухати товариша. Опанування культурою мови сприяє активному спілкуванню дітей у спільних іграх, значною мірою запобігає між ними конфліктам.

Культурно-гігієнічні навички – важлива складова культури поведінки. Необхідність охайності, утримання в чистоті обличчя, рук, тіла, зачіски, одягу, взуття продиктована не лише вимогами гігієни, а й нормами людських стосунків. Правильна поведінка за столом, охайний вигляд вміння користуватися носовою хусткою і т. п. навички не тільки служать гігієнічним потребам, а й служать показником ставлення до оточуючих, та й самому собі[12].

Дослідники виокремлюють низку найбільш важливих навичок самообслуговування, якими повинні володіти дошкільники зазначеної категорії. До цих навичок віднесено декілька груп, зокрема: навички прийому їжі; гігієнічні навички; навички охайності; навички одягання та роздягання; поведінкові навички. Вважаємо за необхідне, більш детально зупинитися на них:

1) навички прийому їжі. Ці навички складаються з умінь мити руки перед їжею, під час харчування користуватися столовими приборами і розрізняти їх. Поступово ці навички удосконалюються. Діти із затримкою психічного розвитку вчатья їсти охайно (не розливаючи та не гублячи їжу, ретельно її пережовувати, знати, що не можна їсти зелені, а також неміті ягоди, овочі, фрукти тощо);

2) гігієнічні навички складаються з умінь дитини самостійно здійснювати туалет, мити руки та обличчя, користуватися засобами гігієни (милом, рушником, зубною щіткою, туалетним папером тощо). Крім того, дитина повинна знати предмети гігієни і санітарії, знати назви частин власного тіла, мати уявлення про те, що бути чистим добре і корисно для здоров'я, а брудним – навпаки, шкідливо й бридко.

Як зазначає Коваль Г.П., «Культура мовлення - це бездоганне дотримання лексичних, граматичних, орфоепічних, стилістичних, фразеологічних норм літературної мови, уміння активно застосовувати в мовленнєвій практиці мовні закономірності, притаманні українській мові» [3, с.229]. Крім того, культура спілкування — це ще й загальноприйнятий мовленнєвий етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення тощо. Термін «культура мови» можна трактувати по-різному: як синонім поняття «культура мови»; як конкретну реалізацію мовних властивостей та можливостей в умовах повсякденного спілкування – письмового та усного. Культура мови – це також самостійна лінгвістична дисципліна [13, с. 9].

Різна поведінка дітей часто залежить від їхнього емоційного стану, індивідуальних особливостей, розвитку вольової сфери, що вимагає від вихователя використання різноманітних методів та прийомів виховання, більш тонкого застосування.

1.3. Методи та засоби формування культури поведінки дітей середньої дошкільної групи

Сучасний освітній процес характеризується інтегративністю, проблемно-ігровою спрямованістю, передбачає пізнавальне спілкування вихователя і дітей, самостійність дітей і особистісно-орієнтований підхід педагога.

Освітній процес в умовах закладу дошкільної освіти – це цілісний процес взаємодії дорослих і дітей, що розвивається в часі та просторі в межах певної системи та спрямований на досягнення соціально-значущих результатів – набуттю життєвої компетентності, розвитку базових якостей особистості в різних видах діяльності.

Існує кілька методів прищеплення культурної поведінки дошкільникам: перша група методів – методи, які використовують у тому випадку, коли до свідомості дошкільника необхідно донести ті норми та правила поведінки, які допоможуть йому вести себе у суспільстві належним чином.

Для досягнення цієї мети застосовуються розумні, логічні, але прості докази, які допомагають переконати дошкільника у тому, що певний вчинок чи поведінка є позитивним чи негативним, прийнятним у суспільстві чи навпаки. Сюди входить і приклад дорослих (батьки, члени сім'ї, педагоги)[21].

Друга група методів застосовується з метою прискорення чи гальмування певних дій, тобто стимулювання дій, які необхідні педагогу задля досягнення виховних цілей[8,5].

Виховання культури поведінки дошкільнят здійснюється за допомогою певних засобів, серед яких необхідно виділити такі:

- художні засоби, вони включають художню літературу, образотворче мистецтво, музику, фільми. Художні засоби виховання сприяють емоційному забарвленню моральних явищ, які пізнає дошкільник;

- власна діяльність дітей включає гру, працю, вчення, художню діяльність, сприяє усвідомленню та вихованню культури діяльності, спілкування у спільній діяльності дітей та однолітків, також дітей та дорослих;

- довілля чи соціальне середовище – це сім'я, близькі дорослі, друзі, однолітки та інші впливає на ціннісні орієнтації дитини, тим самим самим активізує механізм морального виховання та впливає на виховання всього спектра культури поведінки дошкільника.

Для виховання культури поведінки в дітей віком дошкільного віку можна використовувати інформаційні інтерактивні засоби, які на сьогоднішній день активно впроваджуються в освітній процес дошкільних освітніх організацій.

Виховувати культуру поведінки необхідно безперервно, систематично і планомірно, і обов'язково у взаємодії із сім'єю вихованця. Виховання культури поведінки дошкільнят час від часу не дасть необхідних результатів.

Успішність виховання толерантності в дітей віком залежить від того, як у діяльності педагогів реалізується низка принципів:

1. Принцип суб'єктності. Опора на активність самої дитини, стимулювання її самосвідомості, довільності у поведінці та спілкуванні з іншими людьми.

2. Принцип адекватності. Відповідність змісту та засобів виховання соціальної ситуації, в якій організується виховний процес.

3. Принцип індивідуалізації. Визначення індивідуальної траєкторії виховання толерантної свідомості та поведінки.

4. Принцип рефлексивної позиції. Орієнтація формування у дітей усвідомленого ставлення до ситуацій спілкування.

5. Принцип створення толерантного середовища. Передбачає взаємну відповідальність учасників педагогічного процесу, співпереживання, взаємодопомогу, здатність разом долати труднощі [17;18].

Викладені вище принципи знаходять відображення у змісті, засобах, методах та прийомах виховання толерантної особистості.

У зміст роботи з виховання толерантності дошкільнят включили:

1. Знайомство дітей з принципом поваги до людської гідності всіх без винятку людей.

2. Формування уявлень дитини про себе як про особистість.

3. Розвиток уявлень про інших людей на основі зіставлення себе з ними, виділення подібностей та відмінностей.

4. Формування в дітей віком комунікативної компетентності, вміння користуватися різними засобами спілкування залежно від конкретної ситуації.

5. Навчання дітей спільному вирішенню проблем та поділу праці при виконанні завдань [14,16].

6. Виховання активної життєвої позиції на основі розуміння значущості та цінності життя кожної людини. До засобів виховання толерантності ми відносимо:

- організацію спільної діяльності дітей;
- спілкування педагога, спрямоване на емоційний комфорт кожної дитини на групі (попередження небажаних вчинків чи відстрочене у часі спокійне обговорення того, як треба було вчинити);
- демонстрацію особистісної цінності кожної дитини (опора на досягнення дитини);
- організацію масових заходів, що передбачають спільне проживання дітьми події на тлі емоційного підйому, в атмосфері взаємної відкритості, доброзичливості.

Найбільш поширеним методом формування соціальних та моральних почуттів є усвідомлення емоційних станів: своєрідна рефлексія, збагачення словника емоцій, оволодіння своєрідною «абеткою» почуттів». Ми вчимо дітей розповідати про власні переживання, розпізнавати та називати емоції.

Одним з ефективних методів виховання толерантності ми вважаємо стимулювання, в основі якого лежить формування у дітей усвідомлених спонукань до них життєдіяльності. Насамперед, йдеться про схвалення толерантних вчинків дітей. При цьому педагог має чітко висловлювати своє негативне ставлення до інтолерантної поведінки дошкільнят, заснованої на неприйнятті «Особливого» однолітка.

Також ми вважаємо за необхідне формування морально-вольових устремлень у реалізації толерантної поведінки дітей. Методами впливу у цьому випадку будуть: розвиток у дітей ініціативи, впевненості у своїх силах; розвиток вміння долати труднощі задля досягнення поставленої мети тощо[20,22].

У сфері саморегуляції необхідно формувати у дітей моральну правомірність вибору: сумлінність, сором, самооцінку, вміння співвіднести свою поведінку з іншими.

Методи організації діяльності та поведінки вихованців у спеціально створених умовах називають методами виховних ситуацій. Це ті ситуації, у яких дитина ставить перед необхідністю вирішити будь-яку проблему. Наприклад, ситуація, в якій дитина повинна співпрацювати з усіма дітьми, у тому числі з тими, які мають особливості зовнішнього вигляду та поведінки. У процесі включення в ці ситуації у дітей формується певна толерантна позиція, яка допоможе їхньому подальшому входженню в соціальне середовище.

Одним із найбільш ефективних методів виховання толерантності у дошкільнят є гра. В ігровій діяльності дітей безперервно виникають ситуації, що вимагають узгодження дій, прояви доброзичливості ставлення до партнерів з гри, вміння відмовитися від особистих бажань задля досягнення спільних цілей.

Л. С. Виготський стверджував, що «у грі дитина завжди вища за свій середній вік, вища за свій звичайний поведінки, він у грі на голову вище за самого себе» [12, с. 70].

Виконуючи в ході ігрової діяльності ті чи інші рольові завдання, діти демонструють та засвоюють соціально-прийнятні норми статевої поведінки та відповідні їх статі ціннісні орієнтації. Зміст ігор є ситуації, образи, ролі, у яких дитина демонструє тенденції сучасного соціуму [13, с. 113].

У своїх дослідженнях науковець наголошував на довільному характері вищих форм людського мислення, їх похідність від культури та можливість розвитку під впливом соціального досвіду, що мислення людини не існує поза суспільством, поза мовою, поза накопиченими людством знаннями та вироблених ним способів мисленнєвої діяльності: логічних, математичних та інших дій операцій [10].

Найважливішим з факторів, що впливають на те, як дитина аналізуватиме, порівнюватиме, узагальнюватиме навчальний матеріал є попереднім досвідом. Якщо молодший школяр стикався з подібними

вправами, безсумнівно, виконання таких завдань нічого очікувати викликати особливих труднощів.

На формування мислення, безумовно, впливатиме виховання дитини на сім'ї. Якщо батьки показують дитині прийоми роботи в різних ситуаціях, то це благотворно впливатиме на розумову діяльність учня початкової школи у разі утруднення або у процесі надання допомоги однокласникам. Середовище, оточення молодшого школяра, також впливатиме на формування розумових операцій [15;11]. Дитині з неблагополучної сім'ї, безумовно, буде важче засвоювати навчальний матеріал у порівняно зі школярем, батьки якого цілеспрямовано допомагають дитині у приготуванні домашніх завдань, відповідають на запитання.

На думку Л. Божович, формування світогляду є завершальним процесом психічного розвитку дитини, оскільки його результатом стає вироблення індивідуальної системи цінностей особистості та усвідомлення нею своєї ролі у житті соціуму. Приватним чином формуванню світогляду також сприяє розвиток понятійного мислення, оскільки поняттєве мислення передбачає прагнення до засвоєння, узагальнення та категоризації соціальних та побутових явищ. Така структуризація допомагає старшому школяру теоретизувати отримувану інформацію про світ та виділяти загальні закономірності функціонування явищ навколишньої дійсності.

На основі виділених положень закладається фундамент світогляду особистості, який представляє структуровану ієрархічну систему поглядів і переконань, вироблену в процесі осмислення процесів та явищ навколишнього насправді [16]. Говорячи про характер потреби, що виникає в самовизначенні, М. Гомезо зазначає, що особистісне та професійне самовизначення здатне надати новий сенс і напрямок діяльності, визначаючи тим самим його світогляд і самі вчинки особистості [17].

Відомо, що поняття «загальнолюдські цінності», ні місце, ні час виникнення якого невідомо, як і невідомо і його авторство, у сучасних гуманітарних науках не має ні загального визнання, ні однозначного

розуміння [18]. Одні вчені відкидають можливість позаісторичного, поза соціального та позаетнічного існування будь-яких цінностей, інші ж намагаються навести конкретний список тих цінностей, які носили та носять ще людський характер у всі часи існування людей. Так, наприклад, як загальнолюдські цінності наводяться такі, як життя, добро, зло, свобода та ін.

Такі найважливіші для сучасної людини поняття, як «життя», «добро», «зло», «друг» і «ворог» навіть у епоху єдинобожжя з часом змінюють своє смислове значення. Вони не мають рівнозначного сенсу і розуміння не тільки в епоху існування і язичництва, і єдинобожжя, але і в епоху переможного їдинобожжя. Нагадаємо, що Коран, як відомо, вважає Тору і Новий Завіт двома Посланнями, що передували йому, людству від Єдиного Бога [7].

Проблема формування соціальної ідентичності та соціальної компетентності є інтегративною за своїм характером. Вона передбачає підготовку дітей до елементарного спілкування на міжкультурному рівні в типових ситуаціях на основі комунікативного мінімуму початкової школи, який повинен включати певний обсяг країнознавчих та культурологічних знань. Реалізація цієї проблеми має сприяти гармонізації процесу навчання, виховання та розвитку особистості. Стандарт дошкільної освіти визначає як одну із ключових соціальну компетентність, пов'язану з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України.

Отже, важливе завдання дошкільного навчального закладу – виховувати в дітях моральне почуття, вести їх до справжньої духовності. У моральному вихованні слід спиратися на гуманістичну ідею про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси. Навчально-виховний процес початкової школи має забезпечити формування у них системи моральних цінностей.

Зокрема це: абсолютні цінності – загальнолюдські цінності, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування (доброта, правда, любов, чесність, гідність та ін.); національні цінності – є значущими для однієї нації, проте їх не завжди поділяють інші (патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо); громадянські цінності – ґрунтуються на визнанні гідності людей і характерні для демократичних суспільств (зокрема, права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону); сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї (стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та ін.).

Для досягнення мети розвитку морально-моральних якостей дошкільнят, на нашу думку, в рамках навчально-виховного процесу закладів дошкільньої освіти повинні використовуватися спеціальні методи навчання та виховання, спрямовані на формування всіх компонентів культури поведінки дітей, а саме: когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкового [7]. Методи, що забезпечують формування єдності зазначених компонентів, можна поділити на кілька груп:

1. Методи, спрямовані на формування моральних якостей та моральної поведінки вихованців шляхом вироблення досвіду поведінки відповідно до моральних норм та правил. До цих методів віднесемо такі:

- залучення дитини до виконання певних правил поведінки;
- показ та пояснення способів поведінки;
- аналіз прикладів поведінки дорослих, однолітків, літературних героїв;
- створення ситуацій, що вимагають прояви моральної поведінки (морального вибору).

2. Методи, спрямовані на формування моральної свідомості: збагачення знань про моральні поняття, засвоєння моральних уявлень, і роз'яснення моральних і правил. До цієї групи методів належать такі:

- прослуховування (читання) творів художньої літератури та розмови щодо їх змісту;

- колективне обговорення дій та вчинків персонажів;
- розгляд ілюстративного матеріалу та складання дітьми оповідань;
- вирішення морально-етичних проблемних ситуацій;
- дидактичні ігри та вправи на вирішення завдань морально-етичного змісту;
- використання зразків фольклору;
- ігри-драматизації за змістом художніх творів;
- конкурси, вікторини;
- рішення кросвордів;
- художня діяльність;
- проведення етичних бесід.

3. Методи стимулювання моральних якостей та почуттів:

- входження у роль позитивного героя художнього твору;
- дискусії щодо оцінки поведінки та вчинків однолітків;
- схвалення моральних вчинків із боку педагогів;
- Мотивація до здійснення моральних вчинків [23].

Особливого значення серед методів, спрямованих на розвиток моральних якостей вихованців та формування культури їхньої поведінки, має застосування елементів рефлексивно-експліцитного методу. Педагогічний потенціал даного методу полягає в тому, що завдяки йому дошкільнята навчаються основ самоаналізу своїх вчинків, зосереджувати увагу на вивченні власного внутрішнього світу, аналізувати наслідки вчинків: своїх та чужих.

Експліцитна складова методу дозволяє вихованцям висловити свої переживання словами, виявити особливості власного індивідуального світосприйняття.

З метою формування всіх складових культури поведінки дошкільнят зазначені методи доцільно застосовувати інтегровано, у тому числі посилюючи їхній ефект шляхом використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій для візуалізації та озвучування наочного та

тематичного матеріалу. Серед зазначених методів, зважаючи на те, що у дошкільному віці спостерігається розбіжність між знаннями, емоційними проявами та діями, саме ігрові методи, що полягають у відтворенні ситуацій морального вибору вчинку, дозволяють збагатити життєвий досвід кожної дитини, підвищити рівень соціалізації, моральної свідомості, моральної поведінки та, як наслідок, культури поведінки дошкільника

На думку Д. Шевцова, результат використання методів буде ефективним при дотриманні наступних вимог:

- будь-який метод (група методів) повинен бути гуманним, який не принижує дитину і не порушує її прав;
- метод має бути реально здійсненним та логічно завішеним. Кожен метод має бути вагомим та значущим;
- для використання методу мають бути заздалегідь підготовлені умови та засоби його реалізації;
- метод не повинен застосовуватися однотипно, шаблонно по відношенню до всіх дітей та в будь-якій ситуації; - методи виховання необхідно застосовувати тактовно;
- при доборі методів слід враховувати ступінь складності якості, що формується;
- проектуючи та підбираючи методи, важливо передбачати можливі результати впливу їх на конкретну дитину;
- застосування методів морального виховання вимагає від педагога терпіння та терпимості;
- переважання методів, що передбачають навчання дитини різним способам дії;
- застосування методів у комплексі, у взаємозв'язку [7].

За словами Д.В. Шевцова, формуванням культури поведінки необхідно займатися систематично, планомірно та поетапно [7].

С. Петерина виділяє три етапи процесу формування навичок культурної поведінки.

Перший етап пов'язаний із виробленням позитивного емоційного ставлення до діяльності, яка пов'язана з культурою поведінки, до дитячого садка, групи, навчання необхідним способам дій та вправу в них. У цьому етапі встановлюється певне коло вимог, визначаються конкретні методи дій, «образи поведінки», підлягають засвоєнню дітьми; формування досвіду культурної поведінки здійснюється одночасно з входженням дитини у новий спосіб життя. На цьому етапі використовується система вправ, ігор-занять, покази способів дій, "образу поведінки" у повсякденному житті, іграх.

Другий етап спрямовано закріплення навичок, зумовлює їх засвоєння. Тобто на цьому етапі відбувається об'єднання окремих дій, навичок та їх закріплення. В рамках цього етапу широко використовуються вправи, ігри-інсценування, побутова діяльність, узагальнені вказівки, етичні бесіди, використання фото- та відеопосібників, художньої літератури.

Третій етап передбачає закріплення навичок, що формуються, застосування їх у різноманітних умовах. У його рамках реалізується закріплення культурної поведінки дітей у різних умовах (вправи у різних ситуаціях, приклад, контроль) [5].

Враховуючи той факт, що період дошкільного дитинства є сенситивним для формування основних особистісних утворень, саме в цей період максимальна увага педагогів дошкільної освіти має бути спрямована на формування основ культури поведінки як провідної умови соціалізації дітей у рамках ДОО та адаптацію їх на наступних рівнях освіти.

Ефективність формування основ культури поведінки дошкільнят за умов ДОО має базуватися на реалізації педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток моральних якостей дошкільнят та формування моральної поведінки, сформованість яких є провідним фактором розвитку культури поведінки дітей дошкільного віку.

Отже, однією із стратегічних задач модернізації навчально-виховного процесу закладу дошкільної освіти України та актуальною проблемою сьогодення є пошук інноваційних шляхів удосконалення культури поведінки

у дошкільників в умовах роботи з різновіковими групами. У наш час ведуться активні наукові пошуки створення певних соціально–педагогічних засад розвитку культури поведінки у дошкільників, які б у повній мірі задовольняли сучасні потреби суспільства та були б альтернативними для освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Однак, проблем формування культури поведінки у дошкільників в умовах роботи з різновіковими групами є у недостатній мірі розробленою сучасними науковцями і потребує подальшого дослідження.

1.4. Педагогічні умови формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

Вихователь-методист Л. Дмитраш (ДНЗ (дитячий садок-ясла) № 1 м. Чортків Чортківської міської ради [46]) визначає умови успішного виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей молодшого дошкільного віку:

- раціональна організація життя дітей у дитячому садку, тобто процеси режиму чіткі та своєчасні;
- приклад поведінки дорослих;
- систематичне виховання відповідно до вимог культури поведінки;
- єдиний підхід до вимог гігієни дитини в дитячому закладі та вдома;
- контроль якості та корекція культурно-гігієнічних навичок з боку вихователів, помічників вихователів та батьків;
- індивідуальний підхід до темпів засвоєння культурно-гігієнічних навичок конкретними дітьми.

Молодших дошкільнят вихователі прищеплюють навички поведінки за столом. Вони вчать їх правильно сидіти під час їжі, тримати лікті подалі від столу, користуватися столовими приборами (ложкою, виделкою, ножом, серветкою тощо), їсти повільно, плавно і спокійно.

Потім діти дошкільного віку беруть участь у виконанні простих завдань, пов'язаних з процесом прийому їжі. Для молодших дітей ці завдання передбачають одну або дві конкретні прості дії (наприклад, покласти ложку на стіл, поставити миску з хлібом на стіл, розстелити скатертину).

Після того, як діти навчилися накривати на стіл і стали більш самостійними у виконанні своїх індивідуальних завдань, можна організувати роботу дітей, призначивши їм чергування по їдальні, щоб змусити їх виконувати певні види діяльності для обслуговування колективу.

Вихователь Н. Петрова наголошує [48], що визначення слова "вихованість" говорить про те, що вихованість - це результат довгого і наполегливого вдосконалення людини і, ширше кажучи, її виховання.

Якою б добре розвиненою не була дитина, якою б розумною і привабливою зовні не була, якщо вона перебиває розмову дорослих, не вміє ввічливо ставити запитання, не знає, як вітатися зі старшими, або не є в міру балакучою, така дитина залишає неприємне враження. Про неї кажуть, що вона невихована.

Навчання дітей навичкам і звичкам, які сприяють формуванню етичної поведінки, має здійснюватися безперервно протягом усіх дошкільних років і в комплексі з усіма іншими виховними завданнями, передбаченими спеціальними програмами. Тільки тоді поведінка дитини стане вираженням цього виховання.

Вихователь Н. Холод вважає [49], що завдання виховання моральних почуттів у дітей є тим успішнішим, чим гуманнішими є дорослі, чим добрішими і справедливішими вони є по відношенню до дитини. "Найголовніше у вихованні - завоювати довіру і любов дитини, а ця любов здобувається насамперед через любов."

Моральна поведінка повинна впливати з внутрішньо сформованого морального характеру дитини, а не зі страху чи захоплення.

Довіра та постійна турбота і підтримка з боку дорослих сприяють позитивному емоційному розвитку дитини. Діти охоче і легко спілкуються з однолітками, діляться з дорослими своїми radoщами і печалюми.

Моральні поняття, що стоять за зовнішніми моделями поведінки, не відразу стають очевидними для дитини. Тому вчителям і батькам найважче сформувати у дітей моральні основи поведінки.

Аналізуючи вище сказане під культурою поведінки дітей дошкільного віку ми розуміємо спосіб здійснення дитиною дій і вчинків, що відповідає морально-естетичним вимогам суспільства, відображається у підтвердженні очікуваних сподівань з боку дорослих, однолітків і забезпечує її особистісне зростання. Відповідно, у структурі культури поведінки дітей дошкільного віку виділяють емоційний, мотиваційно-ціннісний, когнітивний і праксичний компоненти.

Сутність емоційного компоненту культури поведінки дошкільників вказує, що її складають емоційна сприйнятливість; сформованість етичних, моральних почуттів (провини, сорому, совісті, відповідальності); здатність до емпатії; наявність емоційно - позитивного ставлення до зразків поведінки, до довкілля, людей, себе.

Когнітивний аспект культури поведінки включає розвиток самосвідомості особистості, формування уявлень про норми поведінки, наявність базових знань про інших людей, оточуючий світ і особливості розвитку національної культури. На основі цих знань виникає формування морально-естетичних ідеалів, цінностей і зразків поведінки.

Мотиваційно-ціннісний аспект культури поведінки передбачає наявність у дитини ціннісних орієнтацій, які відповідають вищим потребам особистості і суспільства. Крім того, включає розвиток і формування мотивації для вчинків, таких як прагнення діяти відповідно до соціальних норм і вимог, створення та утримання позитивних відносин з оточуючими, мотивація самолюбності і самоствердження, а також ігрові, змагальні, моральні та пізнавальні мотиви.

Практичний аспект культури поведінки включає в себе формування свідомого та вільного характеру поведінки, розвиток саморегуляції, створення у дитини навичок і звичок культурної поведінки, а також вміння виражати негативні емоції за допомогою соціальних засобів. Також важливим є відсутність деструктивних проявів у поведінці.

Сформована культура поведінки передбачає єдність знань і вчинків, розвиненість емоційно - мотиваційної сфери дітей, а тому критерії повинні розкривати рівень їх вихованості в емоційному, мотиваційному, когнітивному і поведінковому аспектах. При цьому пріоритет належить тим ознакам, які розкривають вихованість культури поведінки перш за все в діяльності дітей.

Зрозуміло, що моральність значною мірою залежить від правильного виховання совісті. Виховання дітей і навчання їх доброї поведінки з дитинства вимагає терпіння і витримки. Якби це було легко, ми б не бачили такої великої різниці між культурними і некультурними людьми. Якби людська поведінка розвивалася з часом і досвідом, то не було б потреби докладати до цього стільки зусиль і люди росли б, як дерева в лісі. Біологічно, звичайно, люди ростуть самі по собі, але цього недостатньо. Розвиток моральних і духовних здібностей повністю залежить від виховання.

Таким чином, передовий досвід педагогів дошкільної освіти свідчить про нагальну необхідність формування культури поведінки дітей, починаючи з самого раннього віку і на протязі всього освітньо-виховного процесу і навіть у процесі життя. Для цього можна використовувати різноманітні засоби, притаманні віку дитини.

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито проблему формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти та проаналізовано сутність основних понять дослідження, а саме: «моральна поведінка», «культура поведінки».

Сучасне суспільство визнає важливість формування позитивної культури поведінки у дітей на ранніх етапах їхнього життя. Дошкільний вік, який охоплює період від 4 до 5 років, є ключовим для виховання малюків та встановлення фундаменту майбутньої особистості. За цих умов, роль дошкільного закладу стає визначальною у формуванні культури поведінки дітей.

Визначено та розкрито основні компоненти культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти. Розроблено критерії та показники сформованості культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Важливо зазначити, що норми в поведінці дитини, що є нормотиповою для дошкільного віку, стосуються вміння співпрацювати, здійснювати спільну діяльність з однолітками, бути самостійною та відповідальною. Ці аспекти є важливими для формування культури поведінки дітей 4-5 років життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Сформована культура поведінки дітей 4-5 року життя передбачає єдність знань і вчинків, розвиненість емоційно - мотиваційної сфери дітей. При цьому пріоритет належить тим ознакам, що розкривають вихованість культури поведінки перш за все в діяльності дітей.

Проблема дослідження є актуальною, оскільки вона не лише відображає важливість раннього виховання, але і висвітлює роль освітніх установ у формуванні етичних та соціальних цінностей, що визначатимуть поведінку малюків у подальшому житті.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ 4-5 РОКУ ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Зміст та аналіз результатів експериментального дослідження

Оцінка рівня вихованості культури поведінки у дошкільнят проводилась на базі ДНЗ №26 Чернігівської міської ради та Центр розвитку і психології дитини «Vibika family». У дослідженні взяли участь 40 дітей середньої груп.

Ставлення дошкільника до оточуючих реалізується в його поведінці. Але ставлення може бути і прихованим, у цьому випадку тільки конфліктна моральна ситуація може виявити позицію дитини, його позитивну або негативну спрямованість, або байдуже ставлення до тих чи інших моральних явищ. На формування позитивного або негативного ставлення до моральних явищ впливають моральні знання.

Конкретно моральні ставлення дошкільників виявляються у співчутті до людей, наданні допомоги, неспричинення страждань, тобто прагнення наскільки це можливо не завдавати страждань людині. Для емпіричного вивчення моральних ставлень були використані метод спостереження та методика «Добре чи погано» (Додаток А).

Щоб дослідити моральні ставлення дошкільників не лише до ровесників, але і до інших, зокрема, незнайомих людей нами було проведено експериментальне заняття, яке включало в себе читання казки «Уламки добра» і проведення бесіди та гри. Процедура полягала в наступному: після читання казки дітям задаються питання на визначення їх ставлень до героїв. Після бесіди з дошкільники стають у коло і кожному з них ведучий кидає

м'яча. Той, хто ловить м'яча, називає будь-яку людину та пояснює, як ставиться до неї і чому (наприклад: «Мама. Я її люблю, бо вона щодня грається зі мною та допомагає мені і я їй допомагаю»; «Пані Леся хороша, але вона часом кричить»). Дітям пропонується називати не лише членів своєї сім'ї, але і інших знайомих, чи малознайомих людей.

Методика «Добре чи погано» призначена для вивчення емоційного ставлення до моральних форм поведінки з посібника серії «Динамічний матеріал для фронтальних та індивідуальних занять» [50]. У посібнику міститься 5 фонів і 37 фігурок, з допомогою яких створювалися і розігрувалися певні ситуації, обговорювалося, що добре, а що погано, а також дано можливість дітям оцінити запропоновані їм сюжети. Крім того дітям було запропоновано назвати всіх людей, яких вони люблять. В грі вигравав той, хто називав найбільшу кількість людей. Для визначення вербального ставлення до оточуючих, дошкільникам було запропоновано показати, як можна показати свою любов (ласкаво доторкнутися, запропонувати іграшку, запросити сісти поруч, поцілувати).

Оцінювання рівня розвитку морального ставлення за результатами гри і обговорення казки здійснювалося за такими показниками:

3 б. – справедливо ставиться до інших, відповідальне ставлення до доручень, проявляє моральні ставлення як до знайомих, так і до незнайомих людей.

2 б. – розуміє моральний аспект людських стосунків, але не завжди дає їм справедливу оцінку, проявляє моральні ставлення, але часто лише під впливом дорослого («Обніми хлопчика і він перестане плакати»);

1 б. – в бесіді виявляє розуміння морального аспекту людських стосунків, але не проявляє їх у реальній поведінці;

0 б. – не звертає уваги на моральний аспект людських стосунків, до інших ставиться несправедливо; Нами вивчалися уявлення про моральну поведінку дошкільниками. Рівень розвитку моральних форм поведінки, осмислення моральних цінностей яскраво проявляються в аналізованні

дітьми моральних норм. Намагаючись зрозуміти, переосмислити їх, дошкільники прагнуть дотримуватися правильності й чіткості у своїх міркуваннях (когнітивний аспект). Відповідно, уявлення про моральну форму поведінки дошкільників можна визначити як максимально конкретизований (наївно-логічний) та емоційно збагачений образ моральної дії (впливу), що імперативно детермінує їх поведінку та опосередковує регулюючий вплив дорослого на моральну поведінку. За психологічні характеристики даної сфери прояву моральної поведінки нами було взято: адекватність - неадекватність уявлень, їх зміст, повнота - неповнота. Врахувалися мотиви і зміст ситуацій, а також на орієнтацію на зовнішні чи внутрішні чинники. В ході бесіди нами з'ясувалися особливості розуміння дітьми моральних дій загалом.

Для вивчення уявлень дітей дошкільного віку про моральні форми поведінки використовувалася методика «Бесіда» (Додаток Б). Дитині задають запитання, наприклад: Кого можна назвати чемним (нечемним)? Чому? Кого можна назвати чесним (нечесним)? Кого можна назвати добрим (злим)? Кого можна назвати справедливим (несправедливим)? Кого можна назвати щедрим (жадним)? Кого можна назвати сміливим (боягузом)?

Аналізуючи пояснення дошкільників, встановлювалося на що вони при цьому посилаються: на узагальнене уявлення про якості («Не діляться. Це такі, які хочуть мати все, а інші, щоб не мали. Вони жадіни»); на конкретних людей як носіїв певної якості в конкретній ситуації («Добрий Володя, тому, що він дав мені покататися на велосипеді»); на літературних казкових персонажів («Добра Русалочка, бо вона нічого поганого не робить»; «Лунтик добрий. Він ніколи нікого не б'є»); на самого себе («Мене можна назвати сміливим. А чому не можна назвати? Я що чогось боюся? Я не боюся»); на сукупність життєвих ситуацій з власного досвіду («Жадний сеньйор Помідор, бо він у всіх забирає і сміється. То Назар такий, бо він жадний і завжди каже: «Не дам»; на оцінку якості («Чемна Аліна, вона не б'ється і не обзивається).

Високі показники про зміст уявлень щодо моральних форм поведінки дошкільників означають, що у дітей наявні елементарні уявлення про те, «що таке добре, а що таке погано». Підраховують, які якості дитина приписує собі. Аналізуючи їх відповіді, визначають, на що при цьому посилається дитина: на узагальнене уявлення про наявність у неї даної якості («Я не жадний, я даю свої іграшки, щоб діти бавилися»); на конкретних людей як носіїв певної якості в конкретній ситуації («Я дуже сміливий, я краще б'юся і краще бігаю, ніж Левчик. Мене ніхто не переможе»); на літературних персонажів «Я такий добрий, як Кіт Леопольд, бо я вчора помирих своїх друзів, а вони сварилися», «Я добра і хороша як Білосніжка, буду мати сім гномиків і вони все за мене будуть робити»); на самого себе («Я чемний, бо слухаю виховательку, а вона мене садить на своє крісло і я замість неї всіма команду»).

Дані співвідносять з приблизним змістом уявлень про форми моральної поведінки і уявлення про них на даному віковому етапі: 3-4 роки – елементарні уявлення про форми моральної поведінки. Формування негативного ставлення до грубості і жадності, а також елементарні прояви моральних форм поведінки у вигляді дружби, взаємодопомоги, а також часткового виконання доручень.

Оцінювання сформованості моральних уявлень здійснювалося за такими показниками:

3 б. – дитина володіє уявленнями про моральні форми поведінки, правильно оцінює поведінку дітей і мотивує свою оцінку, наявні знання щодо основних характеристик моральних форм поведінки, їх деталізованість, вербалізує їх сутність.

2 б. – наявність у дитини знань щодо більшості характеристик моральних форм поведінки, їх деталізованість, неповна вербалізація їх сутності, дитина називає моральні форми поведінки, правильно оцінює поведінку дітей, але не аргументує свою оцінку.

1б. – дошкільник оцінює поведінку інших дітей як позитивну чи негативну (правильну чи неправильну, добру чи погану), але не аргументує її; наявні фрагментарні знання про характеристики моральних форм поведінки, часткова деталізованість, недостатньо повна або неадекватна вербалізація їх сутності.

0 б. – відсутність у дитини знань, розуміння та усвідомлення сутності моральних форм поведінки, дошкільник не може оцінити вчинки інших дітей.

Вивчення особливостей морального оцінювання дошкільниками поведінки інших людей (дорослих, ровесників). Моральне оцінювання – схвалення або засудження моральною свідомістю явищ, що оточують суб'єкта свідомості, встановлення відповідності або невідповідності між явищами людського життя і вимогами моралі, і характеристика цієї відповідності (або невідповідності). При аналізі моральної діяльності виділяються її суб'єкт, об'єкт оцінки, власну оцінку, характер і форму її вираження, а також її критерії.

В якості підстави для моральної оцінки мотивів і установок поведінки, вчинків, життєвої позиції, також як явищ суспільного життя виступають самі моральні цінності – різні форми вираження моральних вимог (норми і принципи моралі, моральні ідеали, поняття добра, справедливості, честі та гідності), з якими і відбувається зіставлення: відповідає чи ні об'єкт оцінювання моральним вимогам. Нами аналізувався характер моральної оцінки дошкільників, зокрема, її об'єктивність, стійкість та володіння критеріями оцінювання. Для з'ясування рівнів прояву проводилися бесіди, а також аналіз ситуацій.

Для дослідження морального оцінювання застосовувалася методика вивчення морального оцінювання (Додаток В). З цією метою використовувався матеріал посібника «Сюжетні картинки». Дитині пропонують картинки із зображенням позитивних і негативних вчинків однолітків. Дослідження проводиться індивідуально. В протоколі фіксуються

емоційні реакції дитини, а також її пояснення. Дитина повинна дати моральну оцінку зображеним на картинці вчинкам дорослих і дітей, що дозволяло виявити ставлення дітей до моральних форм поведінки. Особливу увагу приділяють оцінці адекватності емоційних реакцій дитини на моральні вчинки: позитивна емоційна реакція (посмішка, схвалення тощо) на моральний вчинок і негативна емоційна реакція (осудження, вияв незадоволення тощо) – на неморальний. Дітям також пропонувалося розкласти картинки так, щоб з одного боку лежали ті, на котрих намальовані гарні вчинки, а з другого – погані. Важливою інформацією є пояснення дитини чому вона вважає вчинки поганими чи добрими і її ставлення до даних вчинків. Щоб одержати додаткові відомості із дошкільниками проводилася бесіда.

Для виявлення особливостей морального оцінювання використовувалися такі показники:

3 б. – дошкільник постійно оцінює моральні аспекти поведінки інших людей, володіє критеріями оцінювання, а її характер об'єктивний.

2 б. – епізодично дає оцінку моральним аспектам поведінки інших, в основному володіє критеріями оцінювання, проте оцінка нестійка і часто має невизначений характер.

1 б. – дошкільник епізодично дає оцінку моральних аспектів поведінки інших. Він не володіє критеріями оцінювання, а характер його оцінки моральних аспектів поведінки інших часто невизначений і необ'єктивний.

0 б. – дошкільник ніколи не оцінює власну поведінку і поведінку інших, не володіє критеріями оцінювання моральної поведінки, а на оцінку інших власної поведінки, або не реагує взагалі, або з агресією.

Для дослідження на скільки діти розуміють моральні норми застосовується методика аналізу помилок (Додаток Г). З цією метою використовувалася гра «Віднови помилку». Ця гра важливий інструмент для розуміння дітьми моральних норм поведінки. Вона допомагає дошкільникам

розуміти наслідки своїх дій, вчитися виправляти помилки та шукати конструктивні рішення.

Дітям прочитано сценарій в якому допущено помилки щодо моральних норм (наприклад: ситуації, як неправдива відповідь, втрата іграшки, конфлікт з другом тощо), розподіливши ролі між дітьми їм дається час на обговорення ситуації. Відіграючи ролі персонажів дошкільнята виправляють допущені помилки та пояснюють чому вони вважають, що це помилка.

Оцінювання сформованості моральних норм у дітей здійснювалося за такими показниками:

3 б. – дитина володіє уявленнями про моральні норми поведінки, детально може розповісти про них, правильно оцінює поведінку персонажів. Дитина чітко розуміє виявлення чесноті, справедливості, толерантності.

2 б. – наявність у дитини знань щодо більшості характеристик моральних норм поведінки. Дитина може визначити основні моральні норми, частково описує їх сутність, але не чітко висловлює свою думку.

1б. – здатна висловити свої оцінки щодо поведінки інших людей, визначаючи її правильну чи неправильну, але при цьому не пояснює свої висловлювання. У дитини обмежені знання про моральні норми, неповно виражає свої відповіді.

0 б. – відсутність у дитини знань, розуміння та усвідомлення сутності моральних норм поведінки, дошкільник не може оцінити вчинки інших.

Щоб зрозуміти чи може дитина відшукати позитивні моделі поведінки серед інших використовується методика ідентифікації моральних повчань.

Ця методика полягала в наступному: діти переглядають моменти мультфільму та аналізують побачене. Мультфільм містить багато повчального матеріалу, робиться акцент на відношені до людей. Також мультфільм навчає поважати людей, цінувати взаємодопомогу та командну роботу. Після перегляду мультфільму дітям були запропоновані картки на яких було намальовано веселий та засмучений смайлик. Вихователь називав сюжет з мультфільми, а діти повинні були підняти відповідний смайлик до

тієї чи іншої ситуації та сказати чи позитивна ця модель поведінки персонажа. (наприклад: «Моана співпрацює з Мауї та іншими персонажами, щоб врятувати своє плем'я»). Позитивна.)

3 б. – дошкільник систематично аналізує моральні аспекти поведінки інших людей, має чіткі розуміння де позитивні моделі поведінки, а де негативні. Характер оцінок є об'єктивним.

2 б. - випадково дає оцінку моральним моделям поведінки інших, переважно володіє критеріями оцінювання, але оцінка нестабільна і часто не має чіткого характеру

1 б. - час від часу розуміє де позитивні, а де негативні моделі поведінки. У дитини немає чітких розумінь модолей поведінки інших дітей.

0 б. - дошкільник взагалі не розуміє що таке модель поведінки та не може розрізнити їх. Не звертає увагу на різні прояви моральної поведінки.

Виділені критерії та показники лягли в основу діагностики рівня розвитку моральних форм поведінки у дошкільників. Цілісно методика і процедура фіксації результатів вивчення моральних форм поведінки дошкільників представлена в таблиці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Моральні форми поведінки, їх характеристики та методи дослідження

Види моральних форм поведінки	Психологічні характеристики	Методики дослідження
1	2	3
Моральні ставлення (до батьків, родичів, вихователів, ровесників, молодших, незнайомих людей)	1) ставлення справедливе чи несправедливе, відповідальне чи безвідповідальне; 2) розуміє чи не розуміє моральний аспект людських стосунків, спільної діяльності; 3) звертає увагу на моральний аспект людських стосунків чи не звертає.	Бесіда, методика «Добре чи погано», аналіз казки «Уламки доброти»
Уявлення про моральні форми поведінки (моральні дії та вчинки, стосунки)	1) зміст уявлень; 2) адекватні - неадекватні уявлення; 3) повні чи не повні уявлення; 4) орієнтування лише на зовнішні дії чи врахування мотивів, характеру ситуації спільної діяльності, особистісної взаємодії; 5) які дії вважає моральними.	Методика «Бесіда»
Оцінювання моральних аспектів поведінки інших	1) чи дає оцінку моральній поведінці інших людей; 2) характер цієї оцінки:	Бесіда, методика «Сюжетні

людей	<ul style="list-style-type: none"> а) визначена - невизначена; б) об'єктивна - необ'єктивна; 3) стійка – нестійка; 4) володіння критеріями оцінювання моральної поведінки; 5) дає оцінку: <ul style="list-style-type: none"> а) постійно; б) епізодично; в) рідко; г) ніколи. 	картинки», спостереження.
Уявлення про моральні норми поведінки	<ul style="list-style-type: none"> 1) поняття моральних норм 2) правильні — неправильні уявлення 3) орієнтація на події, врахування характеру взаємодій. 	Методика аналізу помилок. Гра «Віднови помилки»
Пошук позитивних моделей поведінки	<ul style="list-style-type: none"> 1) чи розуміє позитивні моделі поведінки 2) пояснює сутність цієї поведінки 3) дає оцінку 4) можемо розрізнити моделі поведінки 	Методика ідентифікації моральних повчань. Мультфільм «Моана», спостереження.

Нами було виділено рівні (високий, середній, низький, нульовий) та емпіричні вираженості конкретних моральних форм поведінки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Емпіричні показники рівня вираженості різних моральних форм поведінки

Види моральних форм поведінки	Рівні вираженості та їх емпіричні показники			
	Високий	Середній	Низький	Нульовий
1	2	3	4	5
Моральні ставлення (до батьків, родичів, вихователів, ровесників, молодших, незнайомих людей)	Поважає гідність інших людей, справедливо ставиться до інших, проявляє схвалення при виконанні іншими моральних норм. Ставлення характеризуються усвідомленістю та переконаністю. Активне ставлення до моральних аспектів власної поведінки і поведінки іншого (проявів чесності, справедливості, правдивості, емпатійності).	Моральне ставлення до інших носить епізодичний характер і залежить як правило від того чи є інший його другом. Ставлення характеризуються частковою усвідомленістю.	Моральні ставлення до ровесників, як правило, епізодично справедливі. До моральних аспектів власної поведінки і поведінки іншого ставлення пасивне.	Байдуже ставлення до моральних аспектів власної поведінки та поведінки інших. Характеризуються непереконливістю. Гідність іншого не поважає
Уявлення про моральну поведінку (моральні дії та вчинки, стосунки)	Адекватно називає моральну форму поведінки, правильно оцінює поведінку інших дітей і мотивує свою оцінку, наявність у дитини знань щодо основних характеристик моральних форм поведінки, деталізованість, вербалізація їх сутності.	Наявність у дитини знань щодо більшості характеристик моральних форм поведінки, деталізованість, неповна вербалізація їх сутності, дитина називає моральну форму поведінки, правильно оцінює поведінку дітей, але не мотивує свою оцінку.	Дошкільник оцінює поведінку інших дітей як позитивну чи негативну (правильну чи неправильну, добру чи погану), але оцінку не мотивує і не формулює моральну норму; у дитини наявні фрагментарні знання про характеристики моральних форм поведінки, часткова деталізованість, недостатньо повна і адекватна вербалізація їх сутності	Відсутність у дитини моральних знань, розуміння та усвідомлення сутності моральних форм поведінки, дошкільник не може оцінити вчинки інших дітей.
Оцінювання моральних аспектів поведінки інших	Постійно дає об'єктивну оцінку, аргументує свою оцінку	Епізодично дає оцінку вчинкам інших. Критеріями оцінювання моральної поведінки не	Неадекватно оцінює поведінку інших. Не володіє критеріями оцінювання моральної поведінки. Оцінка нестійка	Ніколи не оцінює поведінку інших. Не володіє критеріями оцінювання

людей		володіє.		моральної поведінки
Уявлення про моральні норми поведінки	Володіє уявленнями про моральні норми поведінки, детально може розповісти про них, правильно оцінює поведінку.	Може визначити основні моральні норми, частково описує їх сутність, але не чітко висловлює свою думку.	Дитина здатна висловити свої оцінки щодо поведінки інших людей, визначаючи її правильну чи неправильну, але при цьому не пояснює свої висловлювання. У дитини обмежені знання про моральні норми, неповно виражає свої відповіді.	Відсутність у дитини знань, розуміння та усвідомлення сутності моральних норм поведінки, дошкільник не може оцінити вчинки інших.
Пошук позитивних моделей поведінки	Активно вивчає моральні аспекти вчинків інших людей, чітко розуміє, які з них є позитивними прикладами поведінки, а які – негативними. Виражає свої оцінки об'єктивно.	Випадково висловлює свою оцінку моральним моделям поведінки інших, головним чином володіє критеріями оцінювання, але його оцінки є нестійкими і часто не мають чіткого характеру.	Періодично розпізнає позитивні та негативні моделі поведінки, проте у дитини частково відсутні чіткі розуміння моделей поведінки інших дітей.	Дошкільник повністю не розуміє поняття моделей поведінки і не може відрізнити їх. Він не приділяє уваги різним виявам моральної поведінки.

Відповідно до розробленої нами діагностичної моделі визначено чотири рівні сформованості моральних форм поведінки в дошкільників. У кількісному вираженні рівень виражався у такий спосіб. Максимально рівень сформованості моральних форм поведінки міг бути оцінений у 21 б. (Кожна із 3 форм оцінювалася за 3 бальною системою), а мінімально 0б: високий рівень – 17 б. – 21 б.; середній – 12 б. – 16 б.; низький – 7 б. – 11 б.; нульовий – 0 б. – 6 б.

Дамо якісну характеристику рівнів. Високий (17 б. – 21 б): дошкільник допомагає дорослим, ровесникам чи молодшим, при цьому проявляє емпатійність. Говорить правду, відповідально виконує свої завдання, не перекладає їх на інших, поважає гідність інших людей, справедливо ставиться до інших, проявляє схвалення при реалізації іншими моральних форм поведінки. Ставлення характеризуються усвідомленістю та переконаністю. Активно ставиться до моральних аспектів власної поведінки і поведінки іншого (проявів чесності, справедливості, правдивості, емпатійності). Дитина називає моральну форму поведінки, правильно оцінює поведінку інших дітей і мотивує свою оцінку, наявність у дитини знань щодо основних характеристик моральних форм поведінки, деталізованість, вербалізація їх сутності. Самостійно дає оцінку своїм діям при вирішенні ситуації моральної колізії та своїм можливостям без допомоги з боку дорослого. Адекватно реагує на зауваження та оцінки оточуючих. У дошкільника наявні певні права і обов'язки, що активно регламентують його стиль поведінки, у нього стійка система поглядів, переконань щодо зла і добра, чесності нечесності, справедливості і несправедливості, які він реалізує в повсякденному житті і відстоює в референтних групах.

Середній (12 б. – 16 б.): дитина допомагає іншим, але при цьому привертає увагу і наголошує на своїх позитивних вчинках. Моральне ставлення до інших носить епізодичний характер і залежить, як правило, від

того чи є інший його другом. У дитини наявні знання щодо більшості характеристик моральних форм поведінки, як правило вони деталізовані, неповна вербалізація їх сутності, дитина називає моральну форму поведінки, правильно оцінює поведінку дітей, але не мотивує її виконання. Епізодично дає моральну оцінку вчинкам інших. Критеріями оцінювання моральної поведінки не володіє. Невпевнено з утрудненнями, і лише з допомогою дорослого може дати аргументовану моральну оцінку своїх дій. Дошкільник реагує на зауваження лише з боку важливого для нього дорослого. Дитина розуміє, щоб тебе любили, поважали і цінували, потрібно бути слухняним, хорошим, нікого не ображати. Вона добивається визнання в групі однолітків. Але вони цікавлять її лише як засіб самоствердження. Дошкільник напружено стежить за успіхами інших і радіє їх невдачам. Він оцінює однолітка неадекватно, з точки зору своїх достоїнств. Система поглядів, переконань щодо зла і добра, чесності нечесності, справедливості і несправедливості нестійка.

Низький (7 б. – 11 б): дошкільник тільки епізодично допомагає іншим дітям, як правило тим, кого вважає своїм другом, майже ніколи не сприяє іншим, проявляє моральні форми поведінки тільки за вимоги дорослого. Вирішуючи ситуації морального вибору проявляє невпевненість. Ставлення до ровесників епізодично справедливе. Більш-менш адекватні уявлення про найпростіші моральні форми поведінки, часом вони неадекватні, загалом неповні, орієнтується на зовнішні дії. Майже не оцінює моральні аспекти поведінки як власної, так і інших людей. Як правило, не піддається зовнішнім регуляційним впливам. Не володіє моральною позицією.

Нульовий 0б. – 6б: дошкільник не надає допомоги іншим, а навпаки перешкоджає, говорить неправду, навіть під впливом дорослого не чинить морально, несправедливо ставиться до ровесників; притаманні неадекватні уявлення про моральні форми поведінки, не оцінює моральні аспекти

поведінки та стосунків або оцінює неадекватно. Зовсім не оцінює власну поведінку, відсутня моральна позиція, не реагує на зауваження, вимоги та оцінки оточуючих.

Отже, побудована емпірична модель дослідження, його організація та проведення стала змістом емпіричного етапу. Розроблена загальна методика вивчення психологічних характеристик моральних форм поведінки дошкільників дозволило в логічній послідовності привести особливості різних моральних форм поведінки дошкільників, охарактеризувати їх загальні рівні та типи розвитку.

Розглянемо результати емпіричного дослідження, проведеного за комплексною методикою вивчення рівня вираженості різних моральних форм поведінки в дітей молодшого дошкільного віку.

Здійснений аналіз отриманих результатів представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень вираженості різних моральних форм поведінки в дітей молодшого дошкільного віку

Рівень	Моральні ставлення (до батьків, родичів, вихователів, ровесників, молодших, незнайомих людей)				Уявлення про моральну поведінку (моральні дії та вчинки, стосунки)				Оцінювання моральних аспектів поведінки інших людей			
	Хлопчики		Дівчатка		Хлопчики		Дівчатка		Хлопчики		Дівчатка	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Нульовий (0 балів)	2	9,5	1	4,2	3	14,3	3	12,5	8	38,0	7	16
Низький (1 бал)	8	38,0	8	33,3	7	33,3	6	25	9	42,8	10	44
Середній (2 бали)	9	43,0	8	33,3	10	47,6	13	54,2	4	19	7	40
Високий (3 бали)	2	9,5	7	29,2	1	4,8	2	8,3	0	0	0	0

Результати вивчення морального ставлення до батьків, вихователів, ровесників, молодших та незнайомих людей показали, що у найбільшій

кількості дошкільників моральні ставлення сформовані на середньому рівні (43% хлопчиків і 33,3% дівчаток), низький рівень морального ставлення отримали 38% хлопчиків і 33,3% дівчаток, високий рівень отримали 9,5% хлопчиків і 29,2% дівчаток, а нульовий рівень показали 9,5% хлопчиків і 4,2% дівчаток. Молодші дошкільники дуже емоційно описували свої ставлення до тих чи інших героїв описаних на малюнках. Зокрема, описуючи представлені їм малюнки, молодші дошкільники навіть намагалися підійти і поцілувати деяких героїв. Юрчик А. (4,3 роки), побачивши на малюнку хлопчика, який ламає дерево, побіг до свого шкафчика і приніс лопатку, якою він «закопає дерево назад в землю»). У грі з м'ячиком тільки окремі діти згадували про інших ровесників, а з дорослих вони згадували лише про своїх батьків.

Дослідження уявлень про моральні форми поведінки важливе, бо саме останні дозволяють визначати контекст ситуації, у якій необхідно дотримуватись моральної поведінки. За результатами методу «Бесіда» за допомогою навідних запитань ми визначили рівень уявлень дошкільників про моральні форми поведінки. Дітям демонстрували малюнок, на якому зображено хлопчика Помагайлика, якого діти повинні були охарактеризувати.

Аналіз емпіричних даних показує, що найчастіше уявлення про моральні форми поведінки сформовані на середньому рівні – 47,6% хлопчиків і 13% дівчаток, дещо менше на низькому (33,3% хлопчиків і 25% дівчаток), на високому 4,8% хлопчиків і 8,3% дівчаток і на нульовому 14,3% хлопчиків і 12,5% дівчаток. Несформованість уявлень про моральні форми поведінки у дітей 3-4 р. можна пояснити тим, що дошкільники цих двох груп ще не розуміють контекстів різних ситуацій та як у них поводитись. Наприклад, ми фіксували, що дошкільник робив вірний вибір, але коли його розпитували про мотиви поведінки, то він неадекватно пояснював як саме треба поводитись, просто засуджуючи моральну поведінку. І навпаки,

роблячи неправильний вибір, дошкільник пояснював як саме треба поводитись, хоча і не міг до кінця пояснити свою точку зору. Проаналізувавши, загальні результати емпіричного дослідження уявлень про моральні форми поведінки за методикою «Бесіда», результати спостережень і бесід з дошкільниками, можна стверджувати, що у молодших дошкільників домінує середній і низький рівень, а найрідше зустрічається високий рівень уявлень про моральні форми поведінки.

Діагностичним матеріалом для визначення моральних оцінок дошкільників був використаний матеріал посібника «Добре і погано». З дошкільниками обговорювалося, що добре, а що погано, а також їм було дано можливість оцінити запропоновані сюжети, що передбачали моральну оцінку. Дослідження проводиться індивідуально та з групою. Ми показували дитині картинку і просили розповісти про цей малюнок. Для полегшення формулювання відповіді ми індивідуально запитували дитину: «Скажи, хто добре зробив, а хто вчинив погано». Якісний аналіз полягав в з'ясуванні адекватності чи неадекватності оцінки та емоційної реакції дитини на моральні форми поведінки. Ці відповіді дітей давали значний матеріал для якісного аналізу рівня сформованості у них моральної оцінки. Так, наприклад, на питання «Які люди добрі?» – діти відповідали невпевнено і недостатньо повно, використовуючи тільки одне, два значення цього поняття. Зустрічались такі відповіді: "Це коли люди роблять добро" (Юрчик С.) чи «Коли вони не скупляться» (Софійка Л.), «Коли люди люблять одне одного і не б'ються» (Левчик Ю.). Моральній категорії "зло" діти надавали протилежних характеристик: "Коли люди сваряться", "Якщо хтось скупиться", «Коли б'ються» тощо.

На питання «Які люди на картинці вчиняють по-доброму?» – в більшості випадків діти обмежились відповіддю: «добрі», або «гарні». Тільки кілька дітей із всіх опитаних вважали за необхідне розширити відповідь:

"Діти, які допомагають мамі прибирати" (Настя Б.), "Ті які захищають дівчаток" (Юрчик С.), "Діляться з дітьми" (Христина П.). Чинити зло в розумінні дітей – це поступати "погано", тобто ображати інших (Аня П.), обманювати (Олежик Б.), сваритися (Денис С.), бути жадібним (Света Л). Однак більшість дітей на питання відповідала однозначно або ж мала труднощі з відповіддю. Саме такі вчинки вони оцінювали як негативні.

На додаткові питання "Чи ти знаєш добру (злу) людину?" – більшість дітей говорили "так", пояснюючи, що це мама або тато, сестра (брат), бабуся та ін. Відповісти на питання «Яка вона?» – діти найчастіше не змогли дати відповіді. Вони говорили, що злих людей не знають. Тільки Алінка П. назвала злим старшого брата, пояснюючи, що він її б'є. На запитання "Який ти: добрий чи злий?" – діти говорили: «добрий» або ж мали труднощі з відповіддю. Один хлопчик (Ромчик К.) сказав, що він злий, але не зумів пояснити, чому він такдумає. Питання "Як відрізнити добрих людей від злих?" – викликало в дітей забруднення, діти не знали, як відповісти на питання: «Як це – бути неуважним до іншої людини?», "Чи добре, коли про когось піклуєшся?", "Чи треба говорити правду?", "Яка це скромна людина?" тощо. На питання, в яких запитувалось: "Ти добре чи погано вчинив?" або «Це добре чи погано?», – діти завжди відповідали більш упевнено і швидко. Якщо ж другою частиною питань було "чому?", то діти часто не могли аргументувати відповідь.

У контексті наших досліджень, ми виділяємо наступні показники та критерії культури поведінки дітей молодшого дошкільного віку: культура спілкування (виконання дитиною норм і правил спілкування з дорослими і однолітками, заснованих на повазі і доброзичливості, з використанням відповідного словникового запасу і форм звертання, а також ввічливе поводження в громадських місцях, побуті); культура діяльності (утримання в порядку місце, де дитина трудиться, займається, грає; звичка доводити до

кінця розпочату справу, бережне ставлення до іграшок, речей, книг); культурно - гігієнічні навички і звички (навички особистої гігієни, культури харчування, дбайливого ставлення до речей та підтримання порядку і чистоти в навколишньому середовищі); культура взаємин (взаємодія в ігровій діяльності).

Таким чином досліджування загалом можуть давати моральні оцінки певним діям, вчинкам і навіть людям, але вони не завжди можуть це пояснити, бо не знають суті певних понять і рис, тому не завжди можуть дати адекватну моральну оцінку.

2.2. Методичні рекомендації щодо успішного формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

Умовами розвитку культури поведінки у дітей дошкільного віку є наявність зразків-еталонів, на які можна орієнтуватися при виборі стратегій поведінки, поява моральних почуттів, що контролюють поведінку дитини, презентація прикладів альтернативних форм і способів поведінки, створення умов для безпосереднього використання накопичених знань і уявлень у власному поведінковому досвіді, поява рефлексії та оцінки власної поведінки.

Ступінь сформованості культури поведінки дошкільника впливає не лише на процес соціалізації дитини, а й на загальний розвиток особистості. Плануючи виховні заходи, вихователі повинні враховувати психологічні та фізичні особливості дітей дошкільного віку та розглядати особливості кожної вікової групи окремо.

Першим етапом у формуванні культури поведінки дітей першої вікової групи є формування передумов моральної поведінки та культурно-гігієнічних навичок. Діти, які приходять до дитячих садків у перші три роки свого життя, мають різний рівень підготовки, різні здібності і тільки звикають до нового середовища. Тому в роботі з ними особливо важливим є індивідуальний підхід до кожної дитини. Найперше, педагогам необхідно завоювати довіру дітей. Адже безпосереднє спілкування - найважливіший спосіб виховання дітей. Маленькі діти особливо потребують постійного контакту з дорослими. Від того, як дитина розвиватиметься, залежатимуть її стосунки з дорослими та культура поведінки, коли вона взаємодітиме з більшою кількістю людей.

Створення передумов для культурної поведінки дітей молодшого шкільного віку відбувається за кількома напрямками. Один з них - розвиток навичок грати і вчитися, гуляти і їсти, спати в тихий час, переодягатися і вмиватися в компанії друзів, тобто в колективі і з однолітками. Таким чином, у дітей розвивається почуття колективізму.

Не менш важливо зацікавити їх завданнями дорослих, викликати бажання допомагати, а потім дати можливість самостійно виконувати нескладні завдання з самообслуговування. Дбайливе ставлення до іграшок і предметів, вміння долати невеликі труднощі і доводити справу до кінця, вдячність за увагу, слухняність, симпатія і знайомство з дітьми і дорослими - все це основні програмні напрямки виховної роботи педагога в перші роки перебування в дитячому садку.

Щоб дітям було легше засвоювати нові навички, цей процес потрібно зробити зрозумілим, цікавим і стимулюючим. І робити це слід педагогічно тонко і ненав'язливо. При цьому вихователям важливо враховувати вікові особливості трирічних дітей - їхнє прагнення до самостійності.

Щоб допомогти дітям засвоїти більш складні культурні норми поведінки, слід використовувати групові ігри, вправи та рольові ігри. Вони

можуть допомогти педагогам визначити рівень засвоєння навичок кожною дитиною в групі. За допомогою ігрової діяльності педагоги можуть не тільки представити необхідний зміст у потрібній послідовності в ігровій формі, але й пов'язати ці вимоги з конкретними діями дітей та сформуванню позитивне ставлення до їх застосування в повсякденному житті. Ігрові прийоми, які використовують педагоги, можуть викликати у дітей позитивні емоції, що полегшує сприйняття ними правил моральної поведінки.

Другий етап – розвиток культури поведінки дітей другої, молодшої вікової групи, коли ускладнюється планування програм, необхідних для навчання та виховного процесу. На четвертому році життя діти продовжують розвивати свою самостійність і здатність долати невеликі труднощі. Їм потрібно виконувати рутинні процеси, доглядати за іграшками та працювати разом з дорослими.

Вихователі повинні приділяти пильну увагу встановленню та впровадженню правил хорошого тону і правильної поведінки в дитячому садку і на прогулянці. Плануючи роботу, вихователі повинні звертати особливу увагу на розвиток якостей, які дають змогу дітям розпізнавати людські стани, таких як чуйність, уважність, доброта і тактовність. Безпосереднє спілкування між вихователем і дитиною допомагає розвивати прихильність і довіру.

Відповідно до рівня розвитку дитини в перші чотири роки життя, програмні вимоги до моральних ігор, рухів і драматизації можна поступово збільшувати. Це гарантує, що навички набуваються швидше. Варто практикуватись у грі, щоб співвідносити уявлення про те, як треба поводитись, з конкретною поведінкою дитини. Наприклад, дітям дуже цікаві ігрові вправи, в яких використовуються лялькові вистави, іграшки, гумористичні картинки і цитати з анекдотів для закріплення хороших манер при спілкуванні з дорослими і дітьми, які їх оточують.

Повсякденне життя дітей дошкільного віку насичене і різноманітне.

Відвідування дітьми дитячих садків дає їм можливість знову і знову практикувати хорошу поведінку і виробляти звички. Щодня діти повинні вітатися і прощатися, прибирати іграшки після гри, вмиватися, одягатися і роздягатися на прогулянку. Щодня діти повинні акуратно вішати свої речі і взуватися. У всіх цих ситуаціях діти не тільки практикують різні навички та вміння, а й засвоюють певні норми поведінки в колективі однолітків.

Навчаючи дітей вітатися з друзями, вчителі використовують їхній прихід до школи вранці та зустрічі з іншими співробітниками, директором, вчителем музики, кухарем тощо впродовж дня.

Завдяки багаторазовій практиці діти усвідомлюють загальне правило: "Привітайся з усіма, з ким ти вперше зустрічаєшся в цей день". Цей постійний контакт формує у дітей позитивні звички. Важливо також те, як діти кажуть "здрастуйте" і "доброго ранку": "Я дуже радий тебе бачити", "Я дуже рада тебе бачити" і "Доброго ранку". Це пов'язано з тим, що зовнішні форми ввічливості демонструють повагу та щирість по відношенню до інших. Вчителі повинні використовувати всі аспекти повсякденного життя, щоб показати дітям, що їхні друзі вміють застібати гудзики і розв'язувати шарфи.

Дорослі повинні з дитинства вчити дітей бути чуйними, турботливими і вміти допомагати один одному. "Допоможи другові, якщо він потрапив у біду", "Попроси про допомогу, якщо ти потрапив у біду" - це правила, яких діти повинні дотримуватися у своєму повсякденному житті. Вихователі повинні пояснювати дітям необхідність і доречність кожного з цих правил поведінки на конкретних прикладах.

Поступово дотримання цих правил стає нормою поведінки дітей. Перед вихователями дитячого садка стоїть завдання навчити дітей звертати увагу на

речі. Це завдання вимагає від педагога терпіння. Дітей вчать вішати одяг і складати речі.

У маленьких групах часто можна побачити, як діти акуратно складають блузки і шорти, тоді як у великих групах часто можна побачити, як діти недбало заштовхують їх у шафу.

Привчайте їх бути акуратними й охайними та розвивайте культурні звички. Приблизно з трирічного віку діти можуть самостійно одягатися, застеляти ліжко і допомагати прибирати свою кімнату з допомогою дорослого.

Культура харчування, або вміння їсти культурно, є однією з перших навичок, яку повинна набути дитина. Завжди мити руки перед їжею, вміти користуватися ложками і виделками, не бруднити скатертини і одяг під час їжі - все це можна розвинути тільки завдяки постійному спостереженню і систематичному навчанню з боку дорослих.

З раннього віку прищеплюйте дітям любов і звичку до праці. Це слід визнати найважливішим правилом виховання: "Не робіть за дітей того, що вони можуть зробити самі". Коли дорослі роблять щось для дітей, вони думають, що допомагають їм. Насправді ж це лише заважає розвитку корисних навичок і позбавляє дитину незалежності та радості, яку приносить їй самостійність. Вміння жити з однолітками дуже важливе для майбутнього дітей молодшого шкільного віку. Тому кожен день, який вони проводять у дитячому садку, повинен бути використаний для того, щоб дати їм можливість засвоїти норми моральної поведінки, необхідні в колективі однолітків.

Культура спілкування включає в себе не лише правильні вчинки, але й уникнення недоречної поведінки чи мови в певних ситуаціях. Дітей слід навчити розпізнавати те, що роблять інші. Іншими словами, шанобливе ставлення до інших у поєднанні з простою природністю в тому, як вони

говорять і висловлюють свої почуття, формує у дітей таку важливу якість, як комунікабельність. Культура спілкування обов'язково передбачає культуру мови. Культура мови означає наявність у дітей дошкільного віку достатнього словникового запасу і вміння ввічливо розмовляти, зберігаючи спокійний тон голосу.

Набуття мовленнєвої культури сприяє позитивному спілкуванню між дітьми у спільних іграх та запобігає виникненню конфліктів між дітьми. Культурно-гігієнічні навички є важливою складовою культури поведінки. Необхідність дотримання чистоти, утримання в чистоті обличчя, рук, тіла, волосся, одягу та взуття визначається не тільки гігієнічними вимогами, а й нормами взаємовідносин. Педагогам і батькам слід завжди пам'ятати, що навички, набуті в дитинстві, в тому числі культурно-гігієнічні, можуть приносити велику користь людині протягом усього життя.

Культуру харчування часто відносять до гігієнічних навичок, але її важливість полягає не лише в задоволенні фізіологічних потреб. Адже поведінка за столом ґрунтується на повазі до людини, яка сидить поруч, і до того, хто готує їжу. З дошкільного віку діти повинні розвивати певні звички. Вони не повинні спиратися ліктями на стіл під час їжі і добре пережовувати їжу з закритим ротом.

Оволодіти культурою харчування дошкільнятам нелегко, але ці навички необхідно розвивати, щоб діти отримували задоволення від їжі, мали апетит і харчувалися правильно.

Навчання дітей навичкам особистої гігієни та громадського здоров'я відіграє важливу роль у захисті їхнього здоров'я та заохоченні до належної поведінки вдома і в громадських місцях. Зрештою, здоров'я дітей і здоров'я інших дітей та дорослих залежить від того, чи знають і чи дотримуються діти необхідних гігієнічних правил і норм поведінки. У щоденному спілкуванні з дітьми слід докладати зусиль, щоб застосування правил особистої гігієни

стало для них природним, а гігієнічні навички постійно розвивалися з віком. Спочатку дітей слід навчити дотримуватися основних правил, таких як миття рук перед їжею, після відвідування туалету, перед грою і перед прогулянкою.

Розвиток навичок особистої гігієни також включає в себе здатність дітей бути завжди чистими, розпізнавати проблеми з одягом і виправляти їх самостійно або за допомогою дорослих. Гігієнічне виховання та навчання нерозривно пов'язане з навчанням культурної поведінки. Дітей з раннього віку вчать правильно сидіти за столом під час їжі, правильно їсти, ретельно і спокійно пережовувати їжу, вміти користуватися столовими приборами і серветками. Діти, які чергують у їдальні, повинні навчитися не тільки правильно накривати на стіл і розставляти тарілки, але й ретельно мити руки з милом, приводити себе в порядок і зачісуватися перед тим, як приступити до виконання своїх обов'язків.

Навчання культурно-гігієнічним навичкам пов'язане з широким спектром проблем, і для їх успішного вирішення рекомендується використовувати цілий ряд педагогічних прийомів залежно від віку дитини. До них відносяться пряме навчання, показ, вправління в русі в дидактичних іграх, систематичне нагадування дітям про необхідність дотримання правил гігієни і поступове посилення цієї потреби. Необхідно стежити за тим, щоб дошкільнята виконували рухи правильно, чітко і в правильній послідовності.

У молодшому віці дітям найкраще засвоювати необхідні навички через ігри зі спеціально розробленим змістом. Важливо, щоб такі ігри були цікавими, залучали дітей та стимулювали їхню спонтанність і творчість. У великих групах дуже важливою є навчальна мотивація. Однак для більш успішного формування та закріплення гігієнічних навичок у дошкільному віці слід використовувати поєднання вербальних і візуальних методів.

Поява інших людей і дорослих також важлива для ефективного виховання гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку. Діти в цьому віці

дуже спостережливі і легко наслідують, тому вихователі завжди повинні пам'ятати, що вони повинні бути прикладом для наслідування для дітей. Для закріплення знань і навичок особистої гігієни дітям слід давати різні завдання. Наприклад, доручити медсестрі систематично перевіряти стан їхніх нігтів, рук, одягу та предметів гардеробу.

Навички дітей швидко закріплюються, якщо їх постійно підкріплювати в різних ситуаціях. Важливо підтримувати інтерес дітей і робити так, щоб вони могли бачити результати своїх дій (наприклад, коли хтось стає дуже чистим). Передумовою формування у дітей гігієнічних навичок та здорового способу життя є висока гігієнічна культура персоналу дошкільного закладу. Для того, щоб діти дошкільного віку залишалися здоровими та повноцінно розвивалися фізично та гігієнічно, мають бути створені необхідні умови. Наступною необхідною умовою успішного гігієнічного виховання є інтеграція вимог з боку дорослих. Діти набувають гігієнічних навичок у контакті з педагогами, медичними працівниками, вихователями і, звичайно, в сім'ї. Завданням батьків є постійне закріплення гігієнічних навичок, які їхні діти набувають у дитячому садку. Важливо, щоб дорослі подавали приклад своїм дітям, а діти завжди його наслідували.

Одним із завдань навчання дітей I молодшої групи є створення передумов для моральної поведінки та культурно-гігієнічних навичок. Діти третього класу приходять до дитячого садка з різною освітньою підготовкою, мають різні здібності і тільки звикають до нового середовища. Тому в роботі з ними особливо важливим є індивідуальний підхід до кожної дитини. Перш за все, педагогам необхідно завоювати довіру дітей. Адже найважливіший спосіб навчання дітей - це безпосереднє спілкування з ними.

Особливо маленькі діти мають сильну потребу в постійному контакті з дорослими. Від того, як складаються і розвиваються стосунки з дорослими, багато в чому залежить культура поведінки дитини в її стосунках і контактах

з більш широким колом людей. Створити передумови для культурної поведінки маленької дитини можна кількома способами. Один з них - розвивати навички грати і вчитися, гуляти і їсти, спати в тихий час, одягатися і прати білизну в компанії друзів, тобто в колективі і з однолітками. Так у дітей розвивається почуття колективізму. Не менш важливо розвивати в них інтерес до праці дорослих і готовність допомагати, а потім давати можливість самостійно виконувати нескладні завдання з самообслуговування. Дбайливе ставлення до іграшок і предметів, вміння долати невеликі труднощі і виконувати завдання, почуття вдячності за турботу і увагу, почуття слухняності і прихильності, знайомство з дітьми і дорослими - все це ключові програмні напрямки педагогічної роботи вихователя в перші роки перебування в дитячому садку.

Важливим завданням, яке стосується дітей перших років життя в дитячому садку, є формування культурно-гігієнічних навичок, тобто регулярності, акуратності у виконанні режиму дня та навичок культури харчування як невід'ємної складової культури поведінки. Щоб дітям було легше засвоювати нові навички, цей процес має бути простим, цікавим і захоплюючим. Робити це слід педагогічно тактовно і ненав'язливо. При цьому вихователям важливо враховувати вікові особливості трирічних дітей, а саме їхнє прагнення до самостійності.

Протягом дошкільного віку діти набувають багато навичок, які вимагають зусиль для їх засвоєння. Такі дії, як одягання і розчісування, повторюються різними способами і приносять дитині задоволення. Діти дізнаються, що потрібно робити, як це робити і в якому порядку.

Дії поділяються на серію операцій, щоб полегшити набуття конкретних навичок, пов'язаних з їх виконанням. Ще однією важливою особливістю розвитку культурних і поведінкових компетенцій дітей є те, що коли нова поведінка засвоєна, діти хочуть її повторити. Іншими словами, діти

перетворюють цю поведінку на гру. Вихователь бачить це і бере участь у грі, керуючи поведінкою дитини та закріплюючи навички. Повторюючи таким чином правильні прийоми поведінки, маленькі діти стають більш свідомими у своїх діях.

Перше, про що слід пам'ятати, це те, що на ранніх стадіях засвоєння навички не слід квапити дітей і давати їм можливість спокійно виконувати поведінку, яку вони вивчають. Таке середовище допомагає дітям зберігати позитивні емоції. Однак вони повинні вкладатися в час, відведений на режимний процес. Тому зусилля дітей потрібно вміло спрямовувати на більш цілеспрямовану поведінку. Наприклад, ефективними можуть бути непрямі методи позитивного заохочення.

Ще одним дуже ефективним методом є використання ігор. Навички зміцнюються, якщо задовольнити інтерес дитини до нової поведінки та повторювати її. Для закріплення навичок необхідно також заохочувати дитину за добре виконані завдання. Зі зростанням рівня поведінкових навичок дитини змінюється характер оцінки її поведінки та ставлення до неї. Якщо спочатку зусилля дитини постійно заохочуються і оцінюються позитивно, то згодом до уваги береться якість поведінки.

Розвиток моральних звичок відбувається в міру того, як діти вступають у складні стосунки один з одним. Вчителям важливо бачити, як відбувається моральний розвиток кожної дитини, як змінюється її ставлення до однолітків і правил соціальної поведінки. З цією метою педагоги гнучко і цілеспрямовано представляють різноманітні життєві ситуації, щоб заохотити дітей до доброзичливого ставлення до однолітків. Крім того, вони створюють низку ситуацій для визначення рівня їхнього морального розвитку та формування досвіду прояву доброзичливості, що охоплює різні аспекти життя дітей, такі як гра, праця та навчання. Групові ігри, вправи та ігри-драматизації можна використовувати, щоб допомогти дітям засвоїти більш

складні культурні правила поведінки. Вони допомагають педагогам вирівняти рівень засвоєння навичок кожною дитиною в групі.

За допомогою ігор та вправ вихователі можуть не лише в ігровій формі представити необхідний зміст у потрібній послідовності, але й пов'язати ці вимоги з конкретною поведінкою дітей, створюючи позитивне ставлення до їхнього застосування в повсякденному житті. Такі ігри проводяться вранці та вдень. Наприклад, у гру "Я вмився" можна грати після сну і безпосередньо перед умиванням.

Тривалість ігрової сесії визначається її метою та змістом. Заняття можуть відбуватися в групах, туалетах або роздягальнях. Ігри та вправи слід проводити в невеликих групах по 10-12 осіб.

Ігри та вправи повинні включати різноманітні іграшки та предмети. Це допоможе стимулювати як зорові, так і моторно-аналітичні навички дітей. Коли вихователь показує кожній дитині предмет або дію, наприклад, як тримати ложку, діти відразу ж виконують правильну дію з ложкою. Таким чином, імітуючи в уяві дію з реальним предметом, діти можуть навчитися практичним діям у важливих повсякденних процесах.

Продемонстровані та засвоєні на заняттях моделі поведінки перетворюються на стійкі навички культурної поведінки в результаті постійної практики у повсякденній діяльності. Потім діти починають використовувати ці навички в різноманітних ситуаціях.

Зміст різних подій у житті дітей і поведінка дітей під час цих подій можуть бути включені в ігрову діяльність. Ігрові прийоми, які використовують вихователі, і позитивні емоції, які вони викликають у дітей, дають змогу розвивати в них більш глибоке усвідомлення правил моральної поведінки. Педагоги вміло формують у дітей інтелектуальне та емоційне ставлення до певних правил соціальної поведінки, підкріплюють їх досвідом і спонукають до добросовісних дій. При цьому процес виховання

відбувається дуже природно, і діти не відчують себе підпорядкованими йому.

Ігрові техніки дуже ефективні у вихованні дітей раннього віку. Їх також можна рекомендувати для роботи з дітьми, які схильні до відволікання. Включіть в гру ляльок, щоб допомогти їм навчитися техніці одягання. Групі потрібна велика лялька, з якої вони зможуть вибирати собі одяг. Наприклад, дітям подобаються мишки. Якщо одягнути їх у сорочку, штани та шапку, діти швидко навчаться одягатися самостійно.

З першого дня вихователі попереджають батьків, щоб вони вшивали петельки в одяг своїх дітей, щоб вони могли повісити його в шафу. Це допоможе їм розвинути навички правильного зберігання одягу. Це також допомагає дітям швидше запам'ятовувати розташування речей у шафі та на столі. Використовуються також ігрові прийоми: "Давай позмагаємося, хто краще запам'ятає картинку на шафі". Повернувшись з прогулянки, діти знаходять картинку і правильно розкладають одяг у шафі.

З переходом до другої малої групи ускладнюються програмні вимоги до розвитку поведінкових навичок та планування освітнього процесу.

На четвертому році життя діти продовжують розвивати самостійність і здатність долати невеликі труднощі. Ускладнюються вимоги до поведінки в повсякденних процесах, уваги до іграшок та роботи старших дітей.

Вихователі повинні приділяти пильну увагу встановленню та дотриманню гарних манер і правильної поведінки в дитячому садку та на вулиці.

Плануючи свою роботу, педагоги звертають особливу увагу на формування таких якостей, як чуйність, пильність, ввічливість і тактовність. Це допомагає дітям бачити і розрізняти ситуації, в яких перебувають люди, і вирішувати, як вчинити в тих чи інших ситуаціях, щоб не завдати незручностей оточуючим.

Вечори надають чудову можливість навчати культурі поведінки. Це час, коли між вихователем і дітьми встановлюється особливо довірливий діалог. Безпосереднє спілкування з вихователем допомагає зміцнити у дітей почуття прихильності і довіри, які є найважливішими умовами морального виховання. У вечірній час можна розігрувати нескладні сценки за допомогою іграшок. Зміст таких сценок вихователь черпає зі своїх спостережень, а дітям цікаво спостерігати за сценами з життя.

Враховуючи рівень розвитку дітей перших чотирьох років життя, програмні вимоги до моральних ігор, вправ та забав можуть бути дещо складнішими. Тепер вони побудовані таким чином, що наступні вправи спираються на попередній досвід дітей. Таким чином, навички набуваються швидше і міцніше.

Принцип гри полягає в тому, щоб ширше і всебічніше впливати на свідомість і моральні почуття дітей і давати їм можливість практикувати необхідну поведінку і дії. Поступово збільшувати самостійність дітей, нехтувати поведінковими демонстраціями і створювати можливості для самостійного вправління в культурній поведінці.

Необхідно використовувати багато ігрової практики, щоб співвіднести уявлення про те, як треба поводитися, з конкретною поведінкою дитини. Наприклад, дуже привабливими для дітей можуть бути ігри та вправи, в яких використовуються лялькові вистави, іграшки, гумористичні картинки, слайди та цитати з анекдотів для закріплення хороших манер у спілкуванні з дорослими та дітьми в навколишньому середовищі. Наприклад, заняття "В гостях у Матрьошки" показало, як ввічливо вітатися з людьми, кланяючись. Відтепер, зустрічаючи дітей, необхідно не тільки привітно вітатися з ними, а й, за необхідності, нагадувати їм, як вітатися на занятті, тобто послідовно і терпляче допомагати їм засвоювати необхідні навички.

Ігрові програми та завдання стають дедалі складнішими і демонструють складну поведінку. Такі практики дозволяють узагальнювати окремі дії, наприклад, дітям можна показати весь процес прання білизни. Діти беруть активну участь і, наприклад, називають речі, які потрібно випрати. Гра/вправа «Все має своє місце» вчить охайності та вмінню підтримувати порядок. Завдяки цим іграм, вправам та вправам на підтримання порядку діти швидше розпізнають безлад. Вихователі поступово додають нові елементи до розділу ігор та розробляють зміст ігор відповідно до набутих навичок культурної поведінки. Наприклад, у грі «Малюк Таня застудилося» діти вчать правильно користуватися носовичком. Вихователька поклала дитині в кишеню чисту хустинку. Діти із задоволенням грали з "хворим" малюком, і в результаті через два-три тижні більшість з них навчилися правильно користуватися носовичком.

У табл. 2.4 наведено приклади формування навичок культури поведінки у дітей молодшої групи дошкільного віку.

Таблиця 2.4

Приклади формування навичок культури поведінки у дітей молодшої групи дошкільного віку

Навичка	Проблемні питання	Бесіда	Засоби формування культури поведінки
1	2	3	4
Самостійно їсть, пережовує їжу із закритим ротом, тримає ложку, користується серветкою. Дякує, встаючи з-за столу	Чи вдається дитині самостійно користуватися столовим приладдям, серветкою тощо? Як цього навчити? Можливо, є ігри чи пісеньки для дітей?	Розкажіть, як спостерігали за малюками, які не вміли їсти ложкою, їх годували. Ви пишались, що робили це самостійно, користувалися серветкою та дякували, встаючи з-за столу	<ul style="list-style-type: none"> • Подивіться мультфільм або почитайте книжку про правила етикету. • Гра «Королівський двір». Уявіть, що ви запрошені на прийом до королеви або самі приймаєте гостей. Обговоріть, як треба їсти, тримати столове приладдя тощо.

			<ul style="list-style-type: none"> • Запросіть на бал іграшки. Разом допомагайте іграшкам вивчати правила етикету. • Зробіть книжку «Правила етикету», щоб записувати й малювати правила.
Закочує рукава під час умивання, миє руки й обличчя, правильно користується милом, насухо витирає руки й обличчя індивідуальним рушником	Як заохотити дитину дотримуватися правил гігієни? Як ви розвиваєте ці навички?	Розкажіть, як у дитинстві батьки нагадували вам умиватися, чистити зуби. А ви потім учили свого неслухняного песика. Якимось на дачі ви навчили цього свого друга.	<ul style="list-style-type: none"> • Гра: іграшка імітує правильні дії дитини для вмивання, миття рук тощо. Іграшка може озвучувати всі дії, повторювати їх разом з дитиною. • Гра «Пантоміма». Ви показуєте дію – дитина відгадує, а потім навпаки. • Напишіть листа від «феї чистоти», в якому фея дякує дитині за дотримання гігієни й підкреслює важливість турботи про себе. • Вигадайте казку, в якій улюблений герой дитини виконує всі ці дії та радіє, що може добре це зробити.
Може сказати, що хоче пити, їсти, у туалет, йому/їй холодно, спекотно	Як допомогти дітям вільно висловлювати свої бажання (хочуть пити, піти в туалет, їм холодно)?	Розкажіть, як навчилися висловлювати прості бажання. Наприклад, коли вам було холодно, ви звернулися до одного з батьків і той швидко пригорнув вас	<ul style="list-style-type: none"> • Озвучуйте свої потреби й бажання при дітях. • Під час гри озвучуйте бажання від імені іграшок. • Гра «Стоп! Кажі, чого ти хочеш». Батьки й діти називають свої потреби: обійняти,

		до себе. Ви відчули, що вас чують і про вас турбуються	попити, піти в туалет тощо. • Розкажіть, що часом вам дуже хочеться, щоб хтось здогадався про ваші бажання. Однак ми не вміємо читати думки інших. Тому дуже важливо казати про свої бажання одне одному.
Помічає та сам (за допомогою дорослих) усуває неохайність зовнішнього вигляду й одягу	Як побудувати взаємини з дитиною, щоб навчити її доглядати за своїми речами? Що може їй у цьому допомогти?	Розкажіть, як приводили себе до ладу, коли бігли додому після гри з друзями. Як ви дивилися, чи застібнуті гудзики, поправляли шнурівку, пригладжували волосся. «Це для мене було дуже важливо, бо всі в моїй родині завжди стежили за своїм зовнішнім виглядом». Можна розказати, як у садочку був хлопчик, з яким не хотілось гратися через його неохайність. Якимось він прийшов до садочка дуже охайним – і ви його не впізнали.	Гра «Кудлатик». Дорослий куйовдить собі волосся, бруднить обличчя зубною пастою, вдягається неохайно, плутаючи деталі одягу. Дитина має визначити, що не так, і виправити це.

<p>Одягається та роздягається, у певній послідовності складає свої речі, знає порядок одягання й роздягання, дотримується охайності в одязі</p>	<p>Як навчити дитину самостійно стежити за своїм зовнішнім виглядом, бути охайною й організованою?</p>	<p>Розкажіть, як ви привчалися складати свої речі дуже охайно, відпочиваючи на природі з батьками, і як вам це допомогло, коли почалася злива й треба було швидко збирати й ховати все в машину. Ви швидко це зробили й зраділи, бо весь ваш одяг був сухий</p>	<p>Разом побудуйте (намалюйте) будинок. Поясніть, що неможливо почати будувати з даху. Усе починається з фундаменту. Так само й кожна дія має початок – «фундамент». У грі скажіть: «Спочатку я». Тоді називайте разом послідовність дій. Інколи пропонуйте дитині «неправильні» дії, спонукаючи її виявити помилки. Обговорюйте правильний варіант.</p>
<p>Вибирає модель поведінки (брати чуже чи ні, просити вибачення чи ні тощо)</p>	<p>Чи усвідомлює дитина, що скоїла щось? Чи виникає в неї бажання попросити вибачення? Чи просить вона вибачення? Як її навчити усвідомлювати свої дії та визначати свою поведінку в певному випадку?</p>	<p>Розкажіть історію про те, як одного разу ненароком штовхнули друга й він образився. Ви відчули, що ваш друг засмучений, і захотіли попросити в нього вибачення. Ви пригадали, як вибачався ваш брат/сестра чи герой з мультфільму, і вирішили сказати так само</p>	<p>Пропонуйте дитині різні ситуації (життєві й комічні), ставлячи запитання: «А що зробив би супергерой? А що зробив би лиходій? А що зробив би твій друг? А що зробив би боягуз?».</p>
<p>З'являється здатність до оцінювання власних вчинків: «Я зробив (-ла)», наслідків для</p>	<p>Що допомагає дитині усвідомити наслідки своїх вчинків? Як ми можемо навчити її цього?</p>	<p>Розкажіть, як батьки реагували на ваш поганий вчинок. Вони</p>	<p>• Читайте дитячі книжки, аналізуючи вчинки героїв (що таке «добре»/«погано»).</p>

<p>фізичного й емоційного стану іншої людини</p>		<p>завжди казали: «Ти хороший (-а), але те, що ти зробив (-ла), – погано, тому що...».</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Пограйте в тематичне лото, на картках якого зображені різноманітні події. Дитина роздивляється, аналізує й розкладає на дві групи: «добре» й «погано». • Наприкінці дня разом поміркуйте про те, що сьогодні було поганого, а що – доброго. Стимулюйте дитину аналізувати вчинки свої й інших, запитуючи: «А що можна було б зробити інакше?».
<p>Знає про необхідність дотримання правил доцільного природокористування, чистоти довкілля, ощадливого використання природних ресурсів і дотримується цих правил</p>	<p>Як сформувані в дитини навичку дотримання правил доцільного природокористування? Які ігри, вправи, інформацію використовувати, щоб дитині було цікаво і зрозуміло?</p>	<p>Розкажіть, як ви з батьками одного разу прибирали берег річки. Тато був обурений через сміття на березі. Він розповідав про бережливе ставлення до природи і вчив обов'язково прибирати за собою. Після пікніка ми зібрали сміття та викинули його в урну.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Звертайте увагу дитини на сміття навколо. Акцентуйте увагу, коли викидаєте сміття в урну/бак для сміття. • Коли в кімнаті дитини не прибрано, скажіть: «Уяви, що так само не прибрано в нашому місті. Що станеться, якщо кожен буде залишати свої речі розкиданими?».
<p>Є розпорядок дня, і малюк його дотримується</p>	<p>Як привчити дитину дотримуватися розпорядку дня?</p>	<p>Розкажіть, як у дитинстві ви мали свій «Розпорядок дня», що висів на стіні в</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Намалюйте чи створіть разом з дитиною плакат або картки з розпорядком дня, які можна

		кімнаті, і щоранку, коли ви прибігали на кухню снідати, мама нагадувала: «Подивись-но, будь ласка, що треба зробити спочатку». І ви, глянувши на «Розпорядок дня», йшли у ванну кімнату чистити зуби й умиватися.	прикріплювати на стіну. • Намалюйте послідовність дій, які важливо виконати протягом дня. У певний час запитуйте в дитини, що їй (і вам) треба зробити
Мие руки вчасно (після туалету, перед споживанням їжі, після прогулянки та в інших випадках, коли треба мити руки)	Чи може дитина без нагадування мити руки щоразу, як це потрібно? Які є цікаві ігри, щоб дитина охоче виконувала цю дію й засвоїла необхідність миття рук у різних ситуаціях?	Розкажіть, як одного разу спостерігали за хлопчиком, який не хотів мити руки. Його мама пояснювала, вмовляла, але хлопчик вередував. «Я пригадав, що моя мама також нагадує мені про миття рук. І я знаю, чому важливо їх мити».	• Дитина – помічник феї чистоти й гігієни. Батьки можуть написати листа від імені феї гігієни з проханням зробити дитину головною з гігієни в сім'ї, щоб вона нагадувала всім мити руки. • При вході у квартиру, з внутрішнього боку дверей туалету й перед кухнею повісьте плакат, що нагадуватиме помити руки.

Отже, проводячи бесіди й цікаві ігри, можна сформувати навички культури поведінки у дітей молодшої групи дошкільного віку. Спостерігаючи, граючись, розмовляючи й розмірковуючи разом із дитиною, важливо звертати увагу на те, як дбайливо використовувати природні ресурси та робити свій внесок у боротьбу зі зміною клімату. Важливо викликати інтерес до захисту довкілля та догляду за ним, зробити турботу про природу частиною життя дитини, розвинути екологічне мислення.

Висновки до другого розділу

Організація освітнього процесу в середній групі дошкільного закладу є важливим завданням, оскільки в цьому віці діти перебувають на етапі активного розвитку та формування основних навичок. Враховуючи психофізіологічні особливості дітей молодшого віку, а також їхній індивідуальний розвиток, освітній процес повинен бути адаптований до їхніх потреб і здібностей.

Виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, а саме: збагачення знань дітей 4-5 року життя про культуру поведінки, як важливу ознаку моральної вихованості особистості; створення освітнього розвивального середовища, сприятливого для виховання культури поведінки дітей, врахування індивідуальних особливостей кожної дитини у формуванні позитивної культури поведінки; застосування ігрового методу та інтерактивних форм навчання для дошкільників.

Розкрито основні методи та засоби формування культури поведінки дітей середньої дошкільної групи. Середня дошкільна група передбачає взаємодію дітей між собою, що сприяє соціалізації та розвитку комунікативних навичок. Організація групової роботи, колективних ігор та спільних проєктів сприяє розвитку колективного духу та співпраці.

Організація освітнього процесу у середній групі дошкільного закладу має на меті створення стимулюючого, підтримуючого та розвиваючого середовища для всебічного розвитку дитини, враховуючи її потреби та індивідуальність.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки.

1. На основі аналізу науково-методичної літератури з'ясовано стан розроблення проблеми та конкретизовано сутність основних понять дослідження.

Однією з провідних якостей вихованої особистості, безсумнівно, є культура поведінки. Це сукупність сформованих, соціально значимих якостей особистості, повсякденних вчинків людини у суспільстві, заснованих на норми моральності, етики, естетичної культури. Культурна людина знаходить не тільки правильну форму поведінки у певній ситуації, а й вміє орієнтуватися у нових йому обставинах. Аналіз підходів до визначення культури поведінки різних авторів показав, що всі вищезгадані сутнісні характеристики категорії «Культура поведінки» не суперечать один одному, вони певним чином доповнюють один одного.

2. Визначено та розкрито основні компоненти культури поведінки дітей 4-5 року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

Культура поведінки дітей дошкільного віку включає три складових:

- культура діяльності - сформоване у дитини вміння стежити за порядком, чистотою того місця, де він займається якоюсь діяльністю: трудовий, ігровий, навчальний;

– культура спілкування – має на увазі сформоване у дитини вміння поважати оточуючих, враховувати їхню думку та бажання на шкоду власних, знання ввічливих правил спілкування з дорослими та однолітками;

– культурно-гігієнічні навички – являють собою сформовані у дитини та закріплені в її поведінці навички охайності, акуратності, вміння містити в

чистоті своє тіло та одяг, необхідність дотримання яких продиктовано не лише нормами чистоти, а й нормами.

Методи організації діяльності та поведінки вихованців у спеціально створених умовах називають методами виховних ситуацій. Це ті ситуації, у яких дитина ставить перед необхідністю вирішити будь-яку проблему. Наприклад, ситуація, в якій дитина повинна співпрацювати з усіма дітьми, у тому числі з тими, які мають особливості зовнішнього вигляду та поведінки. У процесі включення в ці ситуації у дітей формується певна толерантна позиція, яка допоможе їхньому подальшому входженню в соціальне середовище.

Передовий досвід педагогів дошкільної освіти свідчить про нагальну необхідність формування культури поведінки дітей, починаючи з самого раннього віку і на протязі всього освітньо-виховного процесу і навіть у процесі життя. Для цього можна використовувати різноманітні засоби, притаманні віку дитини.

3. Розроблено критерії та показники сформованості культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

4. Виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування культури поведінки дітей 4-5 року життя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Оцінка рівня вихованості культури поведінки у молодших дошкільнят проводилась на базі ДНЗ №26 Чернігівської міської ради та Центр розвитку та психології дитини «Vibika family». У дослідженні взяли участь 40 дітей середньої груп.

Конкретно моральні ставлення дошкільників виявляються у співчутті до людей, наданні допомоги, неспричинення страждань, тобто прагнення наскільки це можливо не завдавати страждань людині. Для емпіричного вивчення моральних ставлень були використані метод спостереження та

методика «Добре чи погано». Для вивчення уявлень дітей дошкільного віку про моральні форми поведінки використовувалася методика «Бесіда». Для дослідження морального оцінювання застосовувалася методика вивчення морального оцінювання. Нами було виділено рівні (високий, середній, низький, нульовий) та емпіричні вираженості конкретних моральних форм поведінки.

Результати вивчення морального ставлення до батьків, вихователів, ровесників, молодших та незнайомих людей показали, що у найбільшій кількості дошкільників моральні ставлення сформовані на середньому рівні (43% хлопчиків і 33,3% дівчаток), низький рівень морального ставлення отримали 38% хлопчиків і 33,3% дівчаток, високий рівень отримали 9,5% хлопчиків і 29,2% дівчаток, а нульовий рівень показали 9,5% хлопчиків і 4,2% дівчаток.

Аналіз емпіричних даних показує, що найчастіше уявлення про моральні форми поведінки сформовані на середньому рівні – 47,6% хлопчиків і 13% дівчаток, дещо менше на низькому (33,3% хлопчиків і 25% дівчаток), на високому 4,8% хлопчиків і 8,3% дівчаток і на нульовому 14,3% хлопчиків і 12,5% дівчаток. Несформованість уявлень про моральні форми поведінки у дітей 3-4 р. можна пояснити тим, що дошкільники цих двох груп ще не розуміють контекстів різних ситуацій та як у них поводитись.

Таким чином досліджування загалом можуть давати моральні оцінки певним діям, вчинкам і навіть людям, але вони не завжди можуть це пояснити, бо не знають суті певних понять і рис, тому не завжди можуть дати адекватну моральну оцінку.

Умовами розвитку культури поведінки у дітей дошкільного віку є наявність зразків-еталонів, на які можна орієнтуватися при виборі стратегій поведінки, поява моральних почуттів, що контролюють поведінку дитини, презентація прикладів альтернативних форм і способів поведінки, створення

умов для безпосереднього використання накопичених знань і уявлень у власному поведінковому досвіді, поява рефлексії та оцінки власної поведінки. Ступінь сформованості культури поведінки дошкільника впливає не лише на процес соціалізації дитини, а й на загальний розвиток особистості. Плануючи виховні заходи, вихователі повинні враховувати психологічні та фізичні особливості дітей дошкільного віку та розглядати особливості кожної вікової групи окремо. Отже, проводячи бесіди та цікаві ігри, можна сформувати навички культури поведінки у дітей молодшої групи дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабюк С. Удосконалення форм і методів роботи дошкільного навчального закладу із сім'єю з фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. ВДПІ ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2006. С. 53–57.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyiosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 01.01.24).
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
4. Біла І. М. Аналіз передумов становлення творчих здібностей у дошкільному віці (на прикладі О. Блока) // Обдарована дитина, 2008. №6. С. 59-63
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256с.
6. Бобир О. В. Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / О.В. Бобир. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.
7. Бондар А.С., Приходько Т.І. Історія фізичної культури: навч. посіб. Харків: ФОП Бровін О.В., 2013. 222 с.
8. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. Львів: Українські технології, 2001. 56 с.
9. Вознюк О. В., Тарнавська Н. П. До проблеми побудови нової парадигми дошкільної освіти // Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник наукових статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 березня 2019 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2019. 178 с. С. 30-31

10. Гавриш Н.В. Інтегровані заняття : методика проведення. К.: Шкільний світ; 2007. 128 с.

11. Гладченко І. В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К.: 2012. 110 с.

12. Голюк О.А. Розвиток С.І. Миропольським ідей Я.А. Коменського щодо сутності принципу наочності навчання / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук, К.А. Колеснік // *Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Sládkovičovo, Slovenská republika, 10-11 marca 2017)* / Šéfredaktor: Prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc. – Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, 2017. С. 16-19.

13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 2011. 367 с.

14. Діхтяренко З.М. Виховання наполегливості молодших школярів у процесі позакласної ігрової діяльності: Автореф. дис ... канд. пед. наук / З.М. Діхтяренко. Київ, 2008. 20 с.

15. Дьяченко О.М., Кирилова А.І. Про деякі особливості розвитку уяви дітей дошкільного віку. Питання психології. 1987. № 1. С.44-51
19. Запаліть вогник допитливості молодших школярів: методичний посібник / Укладач І.В. Сидорець. В.: ВДПУ, 2010. 65 с. 97

16. Загородня Л. П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку: книга / Л. П. Загородня, С. А. Титаренко, Г. П. Барсуковська. Суми: Університетська книга, 2011. 124 с.

17. Карабаєва І. І. Формування пізнавальної спрямованості дошкільників на оточуючу дійсність. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2011. Том 4№7. С. 155–165.

18. Карук І. В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності. «Young Scientist», 2018 №5.2 (57.2). С. 89-92.

19. Клак Віталій Олександрович вікові та індивідуально-психологічні особливості дошкільників у контексті розвитку мислення// PSYCHOLOGICAL JOURNAL. №7.-2019.- с. 195-207.

20. Кононко О.Л. Розвинена воля – важлива складова особистісної компетентності дошкільника//Вихователь-методист дошкільного закладу, 2016. №2 С. 42-47.

21. Корольов Д. К. Методологічні засади психодіагностики обдарованості: принципи, підходи та методи / Д. К. Корольов // Актуальні проблеми психології. Т. 6. Вип. 8. 2012. С. 23–51.

22. Костюк Г. С. Мислення і його розвиток. Про психологію розуміння // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 1989. С. 17–20.

23. Ладивір С.О. Розвивальні можливості дослідницького методу навчання дошкільників. Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника. Збірник наукових статей, К.: Вип. 4. 2007. С. 96-98.

24. Лущик І. В. Зростає здоровою, дитино!: посібник. Х.: Основа, 2008. 203 с.

25. Лякішева А., Мозоль В. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 33-38.

26. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник / Видання 2-ге, перероблене та доповнене. К. : Центр навчальної літератури, 2003. С. 58–72.

27. Маричева О.Б., «STREAM-освіта в дошкільному закладі. Система роботи з формування у дітей інженерного мислення». Навчально-методичний посібник. В.: ММК, 2017. 47с.

28. Мельник М. Ю. Портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника, схильного до дослідницької діяльності : методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 40 с.

29. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-метод. посібник. Черкаси : ОШОПП, 2014. 76 с.

30. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт»/ за ред О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т.С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.

31. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: Навч.-метод. посібн. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 512 с.

32. Савчин О. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати розповіді різного типу. Педагогічний процес: теорія і практика. 2018. Вип. 4. С. 111-119 54. Семенака С.И. Уроки добра: Коррекционно-развивающая программа для детей 5-7 лет. М.: АРКТИ, 2003. 80 с.

33. Супруненко Ірина Проблема вербального інтелекту та його складових у період дошкільного дитинства // Збірник наукових статей студентів спеціальності "Дошкільна освіта" / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019., с. 253.

34. Сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та початковій школі: зб. науково-метод. праць / за заг. ред. О.О. Максимової, М.А.Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2018. 207 с.

35. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг.ред. Н.П. Тарнавської., Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич. Житомир: ФОП «Левковець», 2015. 430 с.

36. Тишик О.А. Проблеми дидактики в педагогічній спадщині С.І. Миропольського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки». Харків, 1998. 20 с.

37. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.

38. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С.В.Трикоз, Г.О.Блеч. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с. (Інклюзивне навчання).

39. Федоренко О. М. Національно-патріотична вихованість учнів загальноосвітніх шкіл: психологічний аспект. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. № 51 (104) / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2016. С.400-409.

40. Шульга Л. М. Барвіста радість. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. 3-є вид., виправ. й доп. / Л.М. Шульга. Методичний посібник. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2017. 336 с.

41. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. Програма СЕЕН в Україні та адаптація усіх матеріалів українською мовою відбувається за підтримки Громадської служба миру – GIZ Україна. Інноватика у вихованні. Випуск 15. 2022.

42. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: Автореф. ... дис. канд. пед. наук 13.00.08 / В. А Суржанська. К., 2004. 18 с.

43. Pavelkiv, R. V. (2004) Rozvytok moraljnoji svidomosti ta samosvidomosti u dytjachomu vici [Development of moral consciousness and self-consciousness in childhood] : monohrafija. Rovno: Volyn. obereghy. 248 s. [in Ukrainian].

44. Poddiakov, N. N. (1981) K voprosu o razvitii myishleniya doshkolnikov [To the question of preschoolers thinking development] Hrestomatiya po vozrastnoy i pedagogicheskoy psihologii [Reader in developmental and educational psychology]. Ch. II. Moscow : Nauka. 458 s. [in Russian].

45. Vyhotskyi, L. S. (2004) Voprosyi detskoj psihologii [Child psychology issues]. Saint-Petersburg. 224 s. [in Russian].

46. Сторінка вихователя-методиста. Вихователь-методист Дмитраш Любов Романівна. Виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку під час харчування (методичні рекомендації для працівників ДНЗ). URL: http://chortkiv-dnz1.edukit.te.ua/storinka_vihovatelya-metodista/.

47. Блог вихователя Кмитюк Олени Володимирівни. URL: https://kmituk.blogspot.com/p/blog-page_57.html.

48. Блог Наталії Олексіївни Петрової. URL: <https://pedkopilka.com.ua/blogs/natalja-aleksevna-petrova/vospitanie-navykov-i-privyчек-kulturnogo-povedenija-doshkolnikov.html>.

49. Холод Н.М. Духовно-моральне та патріотичне виховання дітей у дошкільних закладах. Досвід. URL: http://olgakirilova22311.blogspot.com/p/blog-page_84.html.

50. Панасюк І.С. Рухливі картинки. Добре чи погано. Серія «Динамічний матеріал для фронтальних та індивідуальних занять. Х.: Вид-во «Ранок», 2006.

ДОДАТКИ

Додаток А

Мета: визначити рівень розвитку моральних ставлень в дошкільників.

Інструкція: дітям був запропонований матеріал, запропонований у посібнику «Добре чи погано» з серії «Динамічний матеріал для фронтальних та індивідуальних занять» (І.С.Панасюк). У посібнику міститься 5 фонів і 37 фігурок, за допомогою яких створювалися і розігрувалися певні ситуації. Щоб краще дослідити моральні ставлення дошкільників не лише до ровесників, але і до інших, зокрема, незнайомих людей нами було проведено заняття, яке включало в себе прочитання казки і проведення бесіди та гри.

Хід заняття.

Казка «Уламки доброти»

Сім'я проводила вихідний день на пляжі. Діти купалися в морі і будували замки з піску. Раптом вдалині показала маленька старенька бабуся. Її сиве волосся розвівалися за вітром, одяг була брудний і обірваний. Вона щось бурмотіла про себе, підбираючи з піску якісь предмети і складаючи їх у сумку. Батьки покликали дітей і веліли їм триматися подалі від старенької. Коли вона проходила повз, раз у раз нагинаючись, щоб щось підняти, вона посміхалася сім'ї, але ніхто не відповів на її привітання.

Багато тижнів після дивної зустрічі вони дізналися, що бабуся все своє життя присвятила тому, щоб підбирати з пляжів осколки скла, якими діти могли порізати собі ноги.

Запитання та завдання до казки:

Як ви гадаєте, чому бабуся присвятила своє життя такій роботі?

Як ви можете пояснити поведінку дорослих?

Як ви вважаєте, якби люди дізналися, чим насправді опікується старенька, що вони б зробили?

Чи можна сказати про людину по її зовнішньому вигляді?

Як ви ставитеся до незнайомих людей на вулиці, чи транспорті?

Чи можете пригадати щось приємне?

За що ви любите своїх батьків, вихователів?

Гра «Пригадайте»

Діти стають у коло. Кожному з них ведучий кидає м'яча. Той, хто ловить м'яча, називає будь яку-людину та пояснює, як ставиться до неї і чому (наприклад: «Моя мама хороша, бо щодня грається зі мною та допомагає мені»). Дітям пропонується називати не лише членів своєї сім'ї, але і інших знайомих, чи малознайомих людей.

Методика «Бесіда»

Методика призначена для вивчення уявлень дітей про моральні форми поведінки. Процедура проведення. Дослідження проводиться індивідуально. Дитині 3-4 років задають запитання, наприклад:

- Хто правильно поводить: слухняний чи не слухняний? Чому?
- Якого сина чи доньку можна назвати гарним?
- Як ти вважаєш, чи можна ображатися на батьків, якщо інколи вони бувають неуважними, втомленими, роздратованими?
- Чи добре казати правду (обманювати)? Чому?
- Що робить добра людина (погана)? Чому?
- Пригадайте казки, мультики, герої яких негарно ставляться один до одного. Назвіть їх.
- Ділитися з іншими – це добре чи погано? Чому?
- Жадібний пес дров приніс, води наніс, тісто учинив, пирогів напик, у куточку сів і все сам з'їв. Гам – гам – гам. Песик працелюбний чи жадібний?
- Чим би ти поділився з своїм другом: добротою чи фломастерами?; посмішкою чи цукерками?; іграшкою чи книгою?
- Захищати друзів чи просто менших діток потрібно чи ні? Чому?

Обробка результатів тесту

Підраховують, які форми поведінки можуть пояснити діти різного віку. Аналізуючи ці пояснення, визначають, на що при цьому посилається дитина:

- на узагальнене уявлення про форми поведінки («Не діляться то такі, які хочуть мати все, а інші, щоб не мали. Вони жадібні»);
- на конкретних людей як носіїв певної моральних форм поведінки в конкретній ситуації («Володя дуже сміливий, тому що він нічого не боїться, а як впаде з ровера, то не плаче». «А вчора він захищав Оленку від пса. Той так сильно гавкав, а він не боявся»);
- на літературних и казкових персонажів («Добра Русалочка, бо вона нічого поганого не робить»; «Лунтік добрий. Він ніколи нікого не б'є»);
- на самого себе («Мене можна назвати добрим. Я не дав здачі Артуру, а він мене кропивою попик»);
- на сукупність життєвих ситуацій з власного досвіду («Жадна Оленка, вона все плеченько з'їла сама»);
- на конкретну дію («Поганий той, хто не хоче бавитися і все нам валяє»);
- на оцінку моральної поведінки («Добра, бо нічого поганого не робить»; «Жадний... він поганий...»);

- на недиференційоване уявлення про моральні форми («Поприбирав, бо він так завжди прибирає»).

Аналізують помилки в уявленнях дітей про моральні форми поведінки, наприклад:

- пояснення однієї форми через іншу («Поділився, бо треба завжди ділитися, тому він справедливий»; «Я краще буду посміхатися, бо то краще ніж віддати цукерки»);
- назви дій, не пов'язаних з моральними формами поведінки («Левчик добрий. В його тата машина і він завжди про неї розкажує, тому він не жадіна»; «Поганий той, хто довго гуляє»);
- неправильна моральна оцінка якості («Скромний – це поганий»).

Дані співвідносять з приблизним змістом уявлень про моральні форми поведінки: у дитини 3-4 років складаються елементарні уявлення про те, «що таке добре, а що таке погано». Формується негативне ставлення до грубості і жадності. На основі прикладів з досвіду дитини, її конкретних вчинків розвиваються уявлення про доброту, взаємодопомогу, дружбу, правдивість.

Визначають співвідношення уявлень про моральні форми поведінки щодо віку. Роблять висновок про те, як змінюються ці уявлення з віком.

Методика вивчення морального оцінювання

Мета: визначити рівень розвитку морального оцінювання в дошкільників.

Інструкція: дітям була запропонована методика «Сюжетні картинки». За допомогою даної методики створювалися і розігрувалися певні ситуації, обговорювалося, що добре, а що погано, а також дано можливість дітям оцінити запропоновані їм сюжети.

Методика «Сюжетні картинки»

Методика призначена для вивчення морального ставлення до батьків, родичів, вихователів, ровесників, молодших та незнайомих людей. Описання тесту. Дитині пропонують картинки із зображенням позитивних і негативних вчинків однолітків. Дослідження проводиться індивідуально. В протоколі фіксуються емоційні реакції дитини, а також її пояснення. Дитина повинна дати моральну оцінку зображенням на картинці вчинкам, що дозволить виявити ставлення дітей до моральних форм поведінки. Особливу увагу приділяють оцінці адекватності емоційних реакцій дитини на моральні норми та представлені форми поведінки: позитивна емоційна реакція (посмішка, схвалення тощо) на моральний вчинок і негативна емоційна реакція (засудження, незадоволення тощо) – на неморальний.

Інструкція до тесту: «Розклади картинки так, щоб з одного боку лежали ті, на котрих намальовані гарні вчинки дітей, а з другого – погані. Розкладай і поясни, куди ти покладеш кожную картинку і чому»

Метод «Бесіда»

- 1) Ти знаєш добру (злу) людину? Яка вона?;
- 2) Що таке вчинити добре (погано)?;
- 3) Ти робиш добрі вчинки? Які?;
- 4) Як відрізнити добру людину від злої?;
- 5) Який твій друг: добрий чи злий? Чому?;
- 6) Турбуватися про іншу людину — це добре чи погано?;
- 7) Що означає бути неухважним до іншої людини?;
- 8) Як можна турбуватися про іншу людину?;
- 9) Хто турбується про тебе? Хто до тебе ставиться неухважно?;
- 10) Про кого турбуєшся ти? Як?;
- 11) Тебе хто-небудь обдурював? Хто і як? Чи зробив він добре?;
- 12) Ти часто говориш неправду? Це погано чи добре?;
- 13) Яка людина скромна ?;
- 14) Ти знаєш хвалькуватих людей? Вони тобі подобаються? Чому?;
- 15) Ти скромний чи хвалькуватий? Чому?;
- 16) Чим хвалився останній раз хто-небудь з твоїх друзів? Він добре чи погано вчинив?;

17) Із ким би ти хотів товаришувати: з хвалькуватим чи скромним хлопчиком (дівчинкою)?

Критерії оцінювання:

3б. – дає постійно оцінку моральним аспектам поведінки інших людей. Дошкільник володіє критеріями оцінювання, а її характер об'єктивний.

2б. – епізодично дає оцінку моральним аспектам поведінки інших. Володіє критеріями оцінювання, проте оцінка нестійка і часто має невизначений характер.

1б. – дошкільник епізодично дає оцінку моральних аспектів поведінки інших. Він не володіє критеріями оцінювання, а характер його оцінки моральних аспектів поведінки інших часто невизначений і необ'єктивний.

0б. – дошкільник ніколи не дає оцінки власну поведінку і поведінку інших. Не володіє критеріями оцінювання моральної поведінки., а на оцінку інших власної поведінки, або не реагує взагалі, або з агресією.

Мета: визначити рівень розвитку моральних норм в дошкільників.

Інструкція: дітям була запропонована гра «Віднови помилку», за допомогою якої діти відтворювали певні ситуації та аналізували чи персонаж вчинив відповідно моральних норм.

Хід заняття.

Гра «Віднови помилки»

Представлено декілька сценаріїв для проведення гри.

Викрадення іграшки

Одному з гравців його іграшка була викрадена іншим учасником гри.

Завдання: гравці повинні вирішити, як правильно реагувати на цю ситуацію, як виправити помилку та відновити відносини.

Несправедливе обвинувачення:

Дитина випадково обвинувачує вого друга в чомусь, чого той насправді не зробив.

Завдання: діти повинні вирішити, як знайти спосіб виправлення помилки, вираження вибачення та відновлення взаєморозуміння.

Викидання сміття

Гравець викидає сміття на землю і це помічає інший учасник гри.

Завдання: Діти обговорюють, чому важливо берегти природу та придумують способи, як виправити цю помилку.

Відсутність ввічливості

Гравець поовдиться не ввічливо та образливо.

Завдання: діти обговорюють чому важливо бути ввічливим та придумують способи виправлення цієї помилки.

За допомогою цієї методики діти розуміють відповідальність за свої дії та вчаться виправляти помилки. Дошкільнята вивчають, як чесність та правдивість можуть впливати на відносини з іншими та як важливо визнавати свої помилки. Також методика створює можливість для дітей виявити турботу про інших та розвивати навички взаємодопомоги.

АНКЕТА ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ: СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА МОРАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ДИТИНИ

1. Як ви розумієте поняття «моральне виховання» у контексті вашої роботи з дітьми?
2. Які аспекти моральної поведінки вам найбільше цікаві у ваших дітей?
3. Як часто ви проводите спостереження за моральною поведінкою дитини під час різних активностей та ситуацій у групі?
4. Які методи або інструменти ви використовуєте для оцінювання моральної поведінки дітей?
5. Як ви фіксуєте позитивні аспекти моральної поведінки та можливі випадки конфліктів серед дітей?
6. Як ви взаємодієте з дітьми, коли виявляєте моральні вчинки або ситуації?
7. Які стратегії ви використовуєте для підтримки позитивної моральної поведінки та вирішення конфліктів?
8. Як ви залучаєте батьків у спостереження та обговорення моральної поведінки їхніх дітей?
9. Які рекомендації ви може надаєте батькам для підтримки морального розвитку вдома?
10. Які труднощі ви виявили у спостереженні та дослідженні моральної поведінки, і як ви їх вирішуєте?
11. Як ви враховуєте культурні та індивідуальні відмінності в підходах до морального виховання дітей у вашій групі?

12. Як ви співпрацюєте з іншими спеціалістами (психологами, соціальними працівниками тощо) для підтримки морального виховання у дітей?

13. Як дослідження моральної поведінки впливає на вашу загальну педагогічну практику та підхід до роботи з дітьми?

14. Як ви сприймаєте свою особисту роль у формуванні моральних цінностей у дошкільників?

15. Чи є щось ще, що ви хочете додати чи висловити щодо вашого дослідження моральної поведінки дітей?